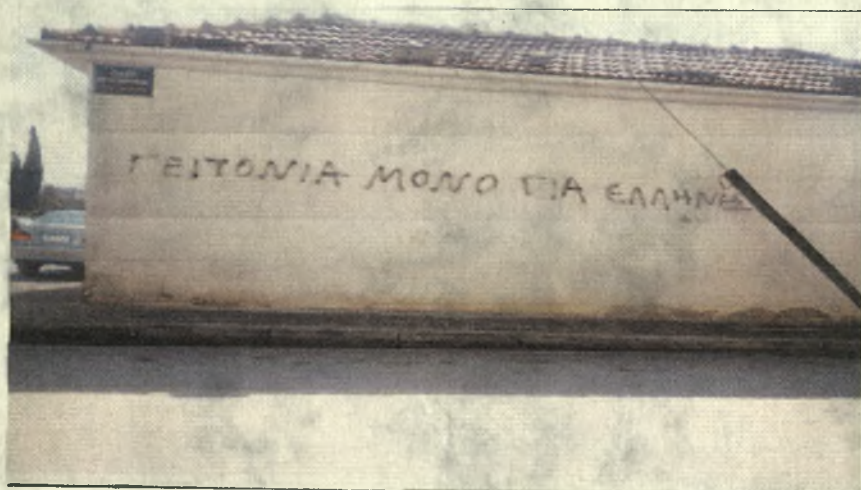

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Αλλοδαποί μαθητές στο ελληνικό νηπιαγωγείο»

της Ιωάννας Τσιτσίνια

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΕΣ: κα Δ. Κακανά
κα Μ. Παπαδοπούλου**

**ΙΟΥΝΙΟΣ 2003
ΒΟΛΟΣ**

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 603/1

Ημερ. Εισ.: 12-02-2004

Δωρεά:

Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ ΠΠΕ

2003

ΤΣΙ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

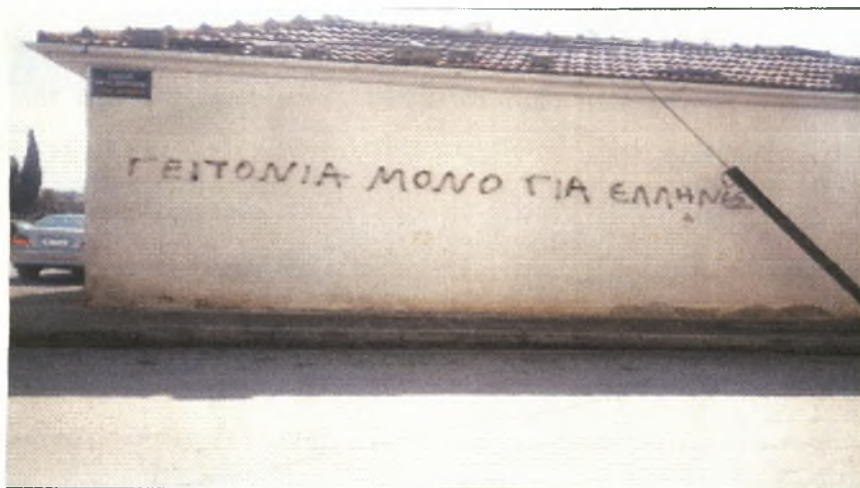

004000070767

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Αλλοδαποί μαθητές στο ελληνικό νηπιαγωγείο»

της Ιωάννας Τσιτσινιά

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΕΣ: κα Δ. Κακανά
κα Μ. Παπαδοπούλου

ΙΟΥΝΙΟΣ 2003
ΒΟΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

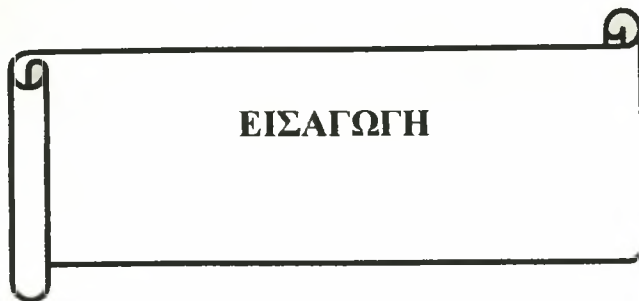
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	2
A' ΜΕΡΟΣ	
I. Προβλήματα και συμπεριφορές των αλλοδαπών παιδιών στο ελληνικό σχολείο.....	3
II. Οι αιτίες των προβλημάτων των παιδιών αλλοδαπής καταγωγής.....	8
III. Στάσεις, αντιλήψεις και προβληματισμοί των εκπαιδευτικών και των γηγενών παιδιών για τους αλλοδαπούς μαθητές.....	14
IV. Οι αντιλήψεις των γονέων μεταναστών για το ελληνικό σχολείο και οι προβληματισμοί τους για την ανάπτυξη των παιδιών τους.....	20
V. Ο ρόλος της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.....	22
B' ΜΕΡΟΣ	
I. Οι στόχοι της έρευνας.....	26
II. Οι υποθέσεις της έρευνας.....	27
III. Το δείγμα της έρευνας.....	28
IV. Η μέθοδος της έρευνας.....	29
IV. Η διαδικασία της έρευνας.....	31
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ	
1. Συνεντεύξεις νηπιαγωγών.....	32
2. Οδηγοί παρατήρησης των νηπίων.....	41
3. Οδηγοί παρατήρησης των νηπιαγωγών.....	47
4. Συνεντεύξεις των γηγενών νηπίων.....	50
Γ' ΜΕΡΟΣ	
Συμπεράσματα.....	55
Προτάσεις.....	63
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	64
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I.....	67
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II.....	72

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τις επιβλέπουσες καθηγήτριες που με την πολύτιμη καθοδήγηση και τη συμπαράστασή τους, συνέβαλλαν στη διεξαγωγή της. Ειδικότερα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κα Δόμνα Κακανά, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και την κα Μαρία Παπαδοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Ακόμη, θεωρώ υποχρέωσή μου να ευχαριστήσω για τις νηπιαγωγούς και τα παιδιά που συνεργάστηκαν για τη διεξαγωγή της έρευνας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά τη διάρκεια της πρακτικής άσκησης του 3^{ου} έτους στα νηπιαγωγεία της περιοχής του Βόλου, διαπιστώσαμε τον μεγάλο αριθμό αλλοδαπών παιδιών που φοιτούν σε αυτά. Έτσι, γεννήθηκε η ιδέα να διερευνήσουμε κάποιες πτυχές αυτού του φαινομένου.

Συγκεκριμένα, στο Α μέρος της εργασίας, παρουσιάζουμε τα πιθανά προβλήματα και τις συμπεριφορές των αλλοδαπών μαθητών στο ελληνικό σχολείο. Στη συνέχεια, διερευνούνται τα αίτια των προβλημάτων των παιδιών των μεταναστών καθώς και οι στάσεις και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών και των γηγενών παιδιών για τους αλλοδαπούς μαθητές. Έπειτα, παρουσιάζονται οι αντιλήψεις των γονέων μεταναστών για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και οι προβληματισμοί τους για την ανάπτυξη των παιδιών τους. Στο τέλος του Α μέρους, παρουσιάζεται η συμβολή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης για την αντιμετώπιση ανάλογων προβλημάτων.

Στο Β μέρος της εργασίας, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήχθη σε πέντε πολυπολιτισμικές τάξεις της περιοχής του Βόλου με σκοπό να διερευνήσει, τα προβλήματα, τις συμπεριφορές των αλλοδαπών μαθητών στο ελληνικό νηπιαγωγείο καθώς και τις στάσεις εκπαιδευτικών και γηγενών μαθητών απέναντι σε ανθρώπους διαφορετικής πολιτισμικής καταγωγής.

Τέλος, στο Γ μέρος, παρατίθενται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των αποτελεσμάτων και προτείνονται κάποιες ενέργειες που μπορούν να γίνουν στους χώρους των νηπιαγωγείων μέσα στα πλαίσια της διαπολιτισμικής ανάπτυξης.

Α΄ ΜΕΡΟΣ- ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ι. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ ΤΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες παρατηρήθηκε μια ολοένα αυξανόμενη εισροή μεταναστών στον Ελλαδικό χώρο. Το έντονο αυτό μεταναστευτικό ρεύμα που είναι συνάρτηση διαφόρων παραγόντων, οικονομικών, πολιτικών, πολιτιστικών, έχει φέρει σημαντικές διαφοροποιήσεις όχι μόνο στη σύσταση της κοινωνίας και της οικονομίας της χώρας, αλλά και στο χώρο της εκπαίδευσης.

Με βάση τα στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας, *«οι αλλοδαποί και παλιννοστούντες μαθητές στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, σε όλη την Ελλάδα, ανέρχονται σε 65.546 (1,7%) εκ των οποίων, οι 43.000 προέρχονται από την Αλβανία, οι 16.459 από την πρώην ΕΣΣΔ και 3.500 είναι μαθητές που προέρχονται από διάφορες χώρες της ευρωπαϊκής ένωσης»* (2000). Ακόμα, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσίασε η Ένωση Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων Ελλάδας, *«ο αριθμός αλλοδαπών και προσφύγων-παλιννοστούντων μαθητών σε ολόκληρη την Ελλάδα, ανέρχεται στις 100.000»* (2002). Έτσι, το ελληνικό σχολείο, και κατ' επέκταση το ελληνικό νηπιαγωγείο, δέχεται έναν μεγάλο αριθμό μαθητών που αποτελούν μια ομάδα με διαφοροποιημένα πολιτισμικά στοιχεία και καλείται να ανταποκριθεί άμεσα στις ανάγκες των «νέων» αυτών μαθητών χωρίς όμως να είναι κατάλληλα προετοιμασμένο.

Αυτό, έχει ως συνέπεια να δημιουργούνται προβλήματα σε όλους τους τομείς της σχολικής κοινότητας, στους αλλοδαπούς και στους γηγενείς μαθητές, στους εκπαιδευτικούς και γενικότερα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στη συνέχεια, αναλύονται τα προβλήματα και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί μαθητές μέσα στο ελληνικό σχολείο.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών που προέρχονται από διαφορετικές χώρες και φοιτούν στο ελληνικό σχολείο, αντιμετωπίζουν ποικίλα προβλήματα σχολικής και κατ' επέκταση κοινωνικής ένταξης. Είναι φυσικό να μην αντιμετωπίζουν όλα τα παιδιά αλλοδαπής καταγωγής τα ίδια προβλήματα και με την ίδια ένταση, αλλά είναι σίγουρο πως όλα έχουν ένα

κοινό χαρακτηριστικό, τη γλωσσική και πολιτισμική τους διαφοροποίηση από τους γηγενείς συνομηλίκους τους (Μάρκου, 1996).

Συγκεκριμένα, τα παιδιά που κατάγονται από διαφορετικές χώρες και κατοικούν στην Ελλάδα, διαφοροποιούνται ως προς τη γλώσσα, το έθνος, τις παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα, τις αξίες, τον τρόπο ζωής, τα εξωτερικά χαρακτηριστικά και πολύ συχνά και ως προς το θρήσκευμα (Γκότοβος, 2002). Έτσι, με την «εγκατάσταση» τους στην Ελλάδα οπότε και την εισοδό τους στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, καλούνται να οικειοποιηθούν και να ενταχθούν σε ένα εντελώς διαφορετικό πολιτισμικό και κοινωνικό περιβάλλον από αυτό που είχαν συνηθίσει να ζουν.

Σύμφωνα με πολλούς μελετητές, η απότομη αυτή αλλαγή του τρόπου ζωής και του περιβάλλοντος σε τόσο νεαρή ηλικία, μπορεί να δημιουργήσει μια σειρά πολλαπλών προβλημάτων και να είναι επιζήμια για την ομαλή και ολοκληρωμένη ανάπτυξη του νηπίου. Σύμφωνα με τον Hopf (1983), σωστά «ολοκληρωμένο» είναι το παιδί που κινείται με άνεση στους δύο πολιτισμούς και ενσωματώνει από τον καθένα τα πιο σημαντικά στοιχεία για αυτό. Έτσι μόνο καταφέρνει να εξελιχθεί σε μια διπολιτισμική ύπαρξη.

Τα άτομα που μετακινούνται από έναν πολιτισμό στον άλλο, θα έπρεπε να αποτελούν έναν πληθυσμό υψηλού κινδύνου για την ανάπτυξη σωματικών και ψυχολογικών ανωμαλιών (Beiser & Collomb, 1981). Είναι γεγονός ότι τα αλλοδαπά παιδιά, με την άφιξή τους στη χώρα μας είναι αναγκασμένα να συμμετάσχουν και να προσαρμοσθούν στο πρόγραμμα του ελληνικού σχολείου. Βρίσκονται ξαφνικά απέναντι σε μια ομοιογενή ομάδα παιδιών με κοινά σημεία αναφοράς τη γλώσσα, τα πολιτισμικά στοιχεία, τα έθιμα και το θρήσκευμα. Τα παιδιά αλλοδαπής καταγωγής γνωρίζουν ελάχιστα ή και πολλές φορές καθόλου τη γλώσσα της χώρας υποδοχής, με συνέπεια να μην μπορούν να επικοινωνήσουν άμεσα στο νέο περιβάλλον. Κάτι τέτοιο, μπορεί να έχει επιπτώσεις στην κοινωνικοποίηση τους και είναι δυνατό να οδηγήσει στην περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό αυτών των παιδιών από το κοινωνικό και σχολικό περίγυρο (Πυργιωτάκης, 1989).

Η ανάγκη των αλλοδαπών παιδιών για επικοινωνία και αποδοχή από τη σχολική ομάδα, τα ωθεί στο να γνωρίσουν τη γλώσσα της χώρας υποδοχής

μέσα σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα. Σε αυτή την περίπτωση, τα παιδιά χαρακτηρίζονται από μία αφαιρετική διγλωσσία, όπου η εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας (στη συγκεκριμένη περίπτωση της ελληνικής), συντελείται σε βάρος της μητρικής (Δαμανάκης, 1987). Κάτι τέτοιο όμως, έχει επιπτώσεις και δημιουργεί προβλήματα στη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού, καθώς η μητρική γλώσσα θα πρέπει να έχει αναπτυχθεί σε κάποιο βαθμό ώστε να μπορεί να αποτελέσει τη βάση για την εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας. Τα παιδιά, των οποίων η γλωσσική εξέλιξη διαταράσσεται στη προσχολική ηλικία, παρουσιάζουν δυσκολίες στην ανάπτυξη της γλωσσικής ικανότητας, που οφείλονται κυρίως στην αρνητική αλληλεπίδραση των δύο γλωσσών (Δαμανάκης, 1987). Ακόμη, ο Δαμανάκης (1987) παρατηρεί ότι η παραμέληση της μητρικής γλώσσας, συντελεί στον παραγκωνισμό μιας σειράς παιδικών βιωμάτων και παραστάσεων που συνδέονται άμεσα με τη μητρική γλώσσα καθώς και στη διακοπή μιας διαδικασίας μάθησης και ανάπτυξης εννοιών στα πλαίσια της μητρικής γλώσσας. Επίσης οδηγεί στην αφαίρεση ενός μέσου (τη μητρική γλώσσα) που μπορεί να βοηθήσει το παιδί να ξεπεράσει ορισμένες δυσκολίες ως μέλος μιας μειονότητας και να αποκτήσει μία προσωπική ταυτότητα ενώ τέλος μπορεί να οδηγήσει στη αποξένωση του παιδιού με τους γονείς του, αφού συνήθως η μητρική γλώσσα είναι το κύριο μέσο για την επικοινωνία μέσα στην οικογένεια. Από όλα αυτά είναι φανερό πως το παιδί παραμελώντας την μητρική του γλώσσα, κινδυνεύει να χάσει ένα μέρος από την πολιτιστική του κληρονομιά.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η άγνοια της νέας γλώσσας και η παραμέληση της μητρικής, μπορεί να επιδρά αρνητικά στην κοινωνικοποίηση του παιδιού. Εκτός από αυτό όμως, όπως αναφέρουν οι Beiser & Collomb (1981) μπορεί να προκαλέσει και διάφορα κοινωνικο-συναισθηματικά και ψυχολογικά προβλήματα (Χαρίτου- Φατούρου, Δικαίου κ.α., 1994). Τα παιδιά αλλοδαπής καταγωγής που ζουν στις χώρες υποδοχής, στη συγκεκριμένη περίπτωση στην Ελλάδα και δεν κατέχουν τη γλώσσα, παρουσιάζουν εσωστρέφεια, χαμηλό αυτό-συναίσθημα και χαμηλή αυτοπεποίθηση. Ακόμα, χαρακτηρίζονται από επιφυλακτικότητα απέναντι

στους συνομηλικούς τους και συχνά κυριεύονται από ανασφάλεια (Θεοδοσάκης 1995). Παράλληλα, κάποια παιδιά εμφανίζουν συμπεριφορές όπως επιθετικότητα στο ομαδικό παιχνίδι και υπερβολική υπακοή στους δασκάλους (Θεοδοσάκης, 1995, Δαμανάκης, 1997). Συνήθως, σύμφωνα με τον Μάρκου (1996), τα παιδιά των μεταναστών φαίνονται διστακτικά και φοβισμένα και αποφεύγουν να έρχονται σε επαφή με άλλα παιδιά. Εκτός αυτού, όπως αναφέρεται σε ερευνα (Χαρίτου- Φατούρου, Δικαίου, κ.α, 1994), αυτά τα παιδιά παρουσιάζουν προβλήματα στον ύπνο, έλλειψη ανεξαρτησίας και ανάπτυξης πρωτοβουλιών και ευερεθιστικότητας. Συγκρινόμενα με τα παιδιά της χώρας υποδοχής, δείχνουν ότι έχουν περισσότερα προβλήματα στην προσαρμογή στο σχολείο, είναι υπερκινητικά και σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς παρουσιάζουν σύγχυση ταυτότητας (Modgi, Verma, κ.α., 1997).

Ο περιορισμός στην ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων, οφείλεται σε παράγοντες όπως ο διαφορετικός τρόπος σκέψης και συμπεριφοράς αυτών των παιδιών και το άγχος που δημιουργείται στα ίδια και στην οικογένειά τους (Χαρίτου- Φατούρου, Δικαίου, κ.α, 1994), από την απότομη αλλαγή του πολιτισμικού περιβάλλοντος. Ακόμη, όσον αφορά την κοινωνικοπολιτιστική και ψυχολογική προσαρμογή των αλλοδαπών παιδιών στη νέα χώρα, διαπιστώνεται ότι τα διαφορετικά ενδιαφέροντα, οι διαφορετικές εμπειρίες και ο τρόπος σκέψης των μεταναστών είναι παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη των κοινωνικών σχέσεων και ορισμένες φορές γίνονται αιτία για τον κοινωνικό στιγματισμό από την πλειονότητα (Δαμανάκης, 1987).

Ένα ακόμη πρόβλημα με το οποίο έρχονται αντιμέτωπα τα παιδιά των μεταναστών στη χώρα μας, είναι το ότι δεν συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία με ίσους όρους. Οι δυνατότητές τους είναι περιορισμένες σε σχέση με τα γηγενή παιδιά, καθώς δε γνωρίζουν στον ίδιο βαθμό τη γλώσσα και δεν έχουν προλάβει να «αισθητήσουν» τις πολιτιστικές συνήθειες της χώρας υποδοχής. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, αυτά τα παιδιά είναι σε μεγάλο ποσοστό καταδικασμένα να έχουν χαμηλές επιδόσεις στο σχολείο και να παρουσιάζουν μετέπειτα δυσκολίες στα γλωσσικά μαθήματα (Μάρκου,

1996). Όλα τα παραπάνω προβλήματα και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά σε συνδυασμό με τις πολύπλευρες πιέσεις που τους ασκούνται για άμεση πολιτισμική «συμμόρφωση», τα οδηγούν συχνά σε μία κρίση ταυτότητας με αποτέλεσμα να μη γνωρίζουν ποια είναι και που ανήκουν (Δαμανάκης, 1987).

Ένα άλλο γεγονός που εμφανίζεται στους πολυπολιτισμικούς σχολικούς χώρους, είναι πως τα παιδιά αλλοδαπής καταγωγής βιώνουν καθημερινά την περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό, λόγω των στερεότυπων, των προκαταλήψεων, του εθνικισμού και της ξενοφοβίας που επικρατεί σε μια μεγάλη μερίδα της ελληνικής κοινωνίας. Έτσι, βλέπουμε σε πολλές περιπτώσεις τα γηγενή παιδιά να αποφεύγουν να συναναστρέφονται με τους αλλοδαπούς συμμαθητές τους (Δαμανάκης, 1997). Δεν επιθυμούν να παίζουν μαζί και αρκετές φορές τους απευθύνονται με ρατσιστικά σχόλια. Οι προκαταλήψεις αυτές, που υιοθετούν τα παιδιά από το κοινωνικό σύνολο, δεν αναφέρονται μόνο στις γλωσσικές διαφοροποιήσεις, αλλά και στα εξωτερικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων (χρώμα δέρματος, χαρακτηριστικά προσώπου), στην καταγωγή και στο θρήσκευμα. Τα αλλοδαπά παιδιά, από πολύ νωρίς βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και τον φυλετικό ρατσισμό καθώς και την άنيση αντιμετώπιση εξαιτίας της πολιτισμικής τους διαφοροποίησης.

Εκτός αυτού, ένα σημαντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά των μεταναστών στο ελληνικό σχολείο, είναι ότι συχνά αναγκάζονται να παραμερίσουν για χάρη της πλειοψηφίας, τις παραδόσεις τους, τα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά και την επαφή με τη θρησκεία τους. Στις περισσότερες πολυπολιτισμικές τάξεις, δεν αξιοποιείται και δεν είναι πάντα αποδεκτό το πολιτισμικό κεφάλαιο των μεταναστών μαθητών (Γκότοβος, 2002). Τα παιδιά αυτά δε βιώνουν τα διάφορα έθιμα, τις παραδόσεις και τις συνήθειες του τόπου τους με συνέπεια να χάνουν σταδιακά την επαφή με τις ρίζες τους και να αλλοιώνεται η εθνική τους ταυτότητα. Η μη αποδοχή και παραμέληση του μορφωτικού κεφαλαίου του παιδιού, ισοδυναμεί με την απόρριψή του. Κάτι τέτοιο λειτουργεί ανασταλτικά στη διαδικασία μάθησης και μειώνει τις εκπαιδευτικές του ευκαιρίες (Δαμανάκης, 1997).

Τέλος, ένα φαινόμενο για το οποίο φαίνεται να αποσιωπεί, συνειδητά ή μη η εκπαιδευτική κοινότητα, είναι πως τα παιδιά των μεταναστών που διαφοροποιούνται στο θρήσκευμα, όχι μόνο δεν έχουν την ευκαιρία να προσευχηθούν στο χώρο του σχολείου αλλά και του νηπιαγωγείου με το δικό τους τρόπο όπως τα υπόλοιπα παιδιά, αλλά συχνά εν αγνοία της οικογένειάς τους συμμετέχουν στην προσευχή των ορθόδοξων Χριστιανών (Τσιάκαλος, 2000) . Αυτό συντελεί στο να χάνουν την επαφή με το θρήσκευμά τους και να αλλοιώνεται η θρησκευτική τους συνείδηση. ✓

Συνοψίζοντας, διαφαίνεται ότι τα προβλήματα των αλλοδαπών παιδιών που φοιτούν στο ελληνικό σχολείο είναι πολλαπλά άρα κατ' επέκταση και καταλυτικά για την μετέπειτα ζωή τους και είναι φανερό πως σε μεγάλο βαθμό ακυρώνεται και ισοπεδώνεται η προσωπικότητά τους.

Στη συνέχεια, αναλύονται οι παράγοντες που συντελούν στην ανάπτυξη των προβλημάτων των παιδιών που κατέχουν διαφορετικό πολιτιστικό κεφάλαιο.

II. ΟΙ ΑΙΤΙΕΣ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ

Οι ευθύνες της κατάστασης, η οποία φαίνεται να επικρατεί στους κόλπους της προσχολικής εκπαίδευσης σε σχέση με τους αλλοδαπούς μαθητές και οι παράγοντες που συμβάλλουν στη διατήρησή της, θα πρέπει να αναζητηθούν στη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και στη γενικότερη παιδεία, τις αντιλήψεις και τις στάσεις, της ελληνικής κοινωνίας.

Είναι γεγονός ότι η εκπαίδευση των παιδιών στη χώρα μας είναι εθνοκεντρική (Γκότοβος, 2002). Αυτό διαφαίνεται από το άρθρο 16 στην παράγραφο 2 του ισχύοντος συντάγματος, όπου αναφέρονται τα εξής: «*Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του κράτους και έχει σκοπό την ηθική.*» ✓

πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, της ανάπτυξης της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες». Είναι φανερό λοιπόν ότι η ελληνική εκπαίδευση εκτός από εθνοκεντρική είναι και μονοπολιτισμική. Μέλημά της είναι να αφομοιώσει τα άτομα που διαφοροποιούνται πολιτισμικά με σκοπό να κάνει κάθε πολιτισμική ομάδα να υιοθετήσει τον πολιτισμό της επικρατούσας τάσης (Modgil, Verma, κ.α. 1997). Μέσα σε μία μονοπολιτισμική εκπαίδευση, οι αλλοδαποί μαθητές υποφέρουν από ένα αίσθημα ασημαντότητας, οίκτου προς τον εαυτό τους, σύγχυση της ταυτότητάς τους, αλλοτριώσης και αισθάνονται το φόβο της αποκοιής από τις ρίζες τους (Modgil, Verma, κ.α., 1997).

Όπως αναφέρουν οι Γκότοβος (2002) και Θωμάς (1995), το ελληνικό σχολείο μεταδίδει γνώσεις σχετικά με το ελληνικό έθνος και τονίζει την υπεροχή της ελληνικής φυλής. Με αυτόν τον τρόπο δεν παρέχεται μία διαπολιτισμική εκπαίδευση αφού δεν δίνεται στα παιδιά η ευκαιρία να αντιλήσουν από τις εμπειρίες διαφορετικών πολιτισμών που συνθέτουν την ελληνική κοινωνία με σκοπό να διευρύνουν τους πολιτισμικούς τους ορίζοντες. Μέσα στο χώρο του σχολείου, τα παιδιά δεν ενθαρρύνονται να γνωρίσουν άλλες κοινωνίες και πολιτισμούς και έρχονται σε επαφή μόνο με την κουλτούρα του έθνους. Τα αναλυτικά προγράμματα δεν έχουν διαμορφωθεί κατάλληλα για να καλύψουν τις ανάγκες μίας πολυπολιτισμικής κοινωνίας (Λαμανάκης, 1997). Δεν σέβονται τις ανάγκες των αλλοδαπών μαθητών καθώς δεν έχουν λάβει υπ' όψη τις διαφοροποιήσεις που υπάρχουν σε εθνικό, θρησκευτικό, και γλωσσικό επίπεδο και επιχειρούν να αφομοιώσουν τους πολιτισμικά «διαφέροντες» (Γκότοβος, 2002). Με την ισχύουσα σύσταση των αναλυτικών προγραμμάτων δεν ενθαρρύνεται η γνωριμία διαφορετικών πολιτισμών και δεν παρουσιάζεται η ποικιλία των πολιτισμών που υπάρχουν στην τάξη τους και κατ' επέκταση στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Συγκεκριμένα σε γνωστικά αντικείμενα που διδάσκονται στο νηπιαγωγείο όπως η γεωγραφία, τα θρησκευτικά και η ιστορία, σπάνια γίνονται αναφορές για διαφορετικές χώρες και εθνικές ομάδες. Στο ισχύον αναλυτικό πρόγραμμα του

Υπουργείου Παιδείας, το οποίο μέχρι σήμερα συμβουλευόμαστε οι εκπαιδευτικοί της προσχολικής εκπαίδευσης, αναφέρονται τα εξής: «...η κοινωνική δικαιοσύνη και η ισότητα, η καταπολέμηση των φυλετικών διακρίσεων και άλλα, πρέπει να αποτελέσουν βασικούς στόχους της προσχολικής αγωγής.» (1990, 85). Σε αντίφαση με αυτά, σε επόμενες παραγράφους αναφέρεται: «... το νηπιαγωγείο οργανώνει δραστηριότητες που έχουν σχέση με τη λατρευτική παράδοση και τα θρησκευτικά έθιμα του ελληνικού λαού... Οι μεγάλες γιορτές της Χριστιανοσύνης...θα δώσουν τις σχετικές αφορμές...Η ενεργητική συμμετοχή τους σε δραστηριότητες, που θα συνθέτουν τη θρησκευτική ζωή του τόπου μας, θα τα βοηθήσει...και να έρθουν σε επαφή με τα γνήσια στοιχεία της Ορθόδοξης Χριστιανικής παράδοσης...» (1990, 86). Στο πολύ πρόσφατο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο (2002, 18) του ΥΠΕΠΘ, που εμφανίστηκε 12 χρόνια μετά, δεν φαίνεται να έχουν γίνει κάποιες μεγάλες αλλαγές που να δείχνουν ότι στο διάστημα αυτό η ελληνική κοινωνία ωρίμασε και ότι λαμβάνει υπόψη τη νέα πραγματικότητα που έχει διαμορφωθεί, (δηλαδή την ικανοποίηση των αναγκών της σύγχρονης πολιπολιτισμικής κοινωνίας), γεγονός που θα αναμέναμε να αποτυπώνεται και στις επίσημες προθέσεις του πιο πρόσφατου αναλυτικού προγράμματος. Έτσι, παρ' όλο που αναφέρεται ότι «..Τα παιδιά...παροτρύνονται να αποδέχονται ανθρώπους με διαφορετικές γλωσσικές, πολιτιστικές ή θρησκευτικές καταβολές, να συνεργάζονται και να οικοδομούν δεσμούς φιλίας μαζί τους...», δεν γίνεται λόγος για τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των αλλοδαπών νηπίων. Αντίθετα, για μία ακόμα φορά, τονίζεται η αξία των παραδόσεων της χώρας υποδοχής: «Με αφορμή τις μεγάλες θρησκευτικές γιορτές...αναπτύσσονται δραστηριότητες που σχετίζονται με τη χριστιανική πίστη και τα έθιμα και τις παραδόσεις της πατρίδας μας...». Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, τα παιδιά της χώρας υποδοχής να μην είναι θετικά διακείμενα προς άλλες κουλτούρες και πολιτισμούς και να ενισχύεται η ξενοφοβία και η περιθωριοποίηση των αλλοδαπών παιδιών αλλά και η σταδιακή αποκοπή των μεταναστών από τον πολιτισμό τους (Modgil, Verma, κ.α., 1997). Πιθανώς, η ελλιπής εκπαιδευτική στρατηγική σε εθνικό επίπεδο να

παρέχει εύφορο έδαφος για το ρατσισμό, την περιθωριοποίηση και την αποξένωση των ατόμων που κατέχουν διαφορετικό πολιτισμικό κεφάλαιο. Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα, οι αλλοδαποί μαθητές αναπτύσσουν αισθήματα κατωτερότητας, αλλοτριώσης, βιώνουν την απόρριψη και συντελείται σύγχυση της ταυτότητάς τους (Modgil, Verma, 1997).

Μία άλλη αιτία που ενισχύει και διατηρεί τα προβλήματα των παιδιών των μεταναστών, είναι το γεγονός ότι υπάρχει έλλειψη σχολικών συμβούλων, κοινωνικών λειτουργών κι ψυχολόγων στα σχολικά ιδρύματα της χώρας (Δαμανάκης, 1997). Με την παρουσία τέτοιων ειδικά καταρτισμένων ατόμων στα σχολεία της χώρας, θα μπορούσε να είχε μειωθεί ο κίνδυνος εμφάνισης διαφόρων δυσάρεστων καταστάσεων όπως η περιθωριοποίηση, ο αποκλεισμός και οι 'προβληματικές' συμπεριφορές των αλλοδαπών μαθητών. Οι ψυχολόγοι θα μπορούσαν να διακρίνουν έγκαιρα τις ανάγκες των παιδιών, να τα βοηθήσουν να ξεπεράσουν τις τυχόν δυσκολίες και να ενταχθούν ομαλά στο νέο για αυτά κοινωνικό περιβάλλον και στις νέες συνθήκες ζωής διατηρώντας αναλλοίωτη την πολιτισμική τους κληρονομιά.

Μία ακόμα παράμετρος που συντελεί στη μη ομαλή ανάπτυξη των αλλοδαπών παιδιών προσχολικής ηλικίας, είναι το ότι δεν υπάρχει πρόγραμμα διγλωσσης εκπαίδευσης στο νηπιαγωγείο (Δαμανάκης, 1997). Δεν έχει γίνει κατανοητή η σημασία της αξιοποίησης και διατήρησης της μητρικής γλώσσας για την ανάπτυξη των παιδιών. Η απουσία της διγλωσσης εκπαίδευσης αλλά και των αντίστοιχων εκπαιδευτικών που γνωρίζουν τη γλώσσα των παιδιών, συμβάλλει στην εμφάνιση και ανάπτυξη γλωσσικών προβλημάτων, αφού για να είναι επιτυχής η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας θα πρέπει να υποβοηθείται από την διδασκαλία της μητρικής (Δαμανάκης, 1987). Η προώθηση της μίας μόνο γλώσσας και η παραμέληση της μητρικής, ισοδυναμούν με την παραμέληση και εγκατάλειψη ενός σημαντικού μορφωτικού κεφαλαίου του ατόμου, όπως έχουμε ήδη αναφέρει στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Εκτός των άλλων, η έλλειψη μιας τέτοιας εκπαιδευτικής διαδικασίας, είναι πιθανό να δημιουργήσει στα αλλοδαπά παιδιά αισθήματα

κατωτερότητας και απομόνωση, από τη στιγμή που νιώθουν ότι το γλωσσικό τους κεφάλαιο παραμελείται και ακυρώνεται από το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζουν(Δαμανάκης, 1997).

Αιτία της εμφάνισης των κοινωνικών, ψυχολογικών και μαθησιακών προβλημάτων στο σχολικό χώρο, αποτελεί και η άγνοια των περισσότερων εκπαιδευτικών για τις μεθόδους αποφυγής δυσάρεστων καταστάσεων. Υπάρχει έλλειψη επιμορφωτικών προγραμμάτων (Δαμανάκης, 1997) για την ενημέρωση των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων, σχετικών με τα προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας και τις ανάγκες της σύγχρονης εκπαίδευσης, ως αποτέλεσμα οι εκπαιδευτικοί να μην έχουν επίγνωση της κατάστασης. Ακόμα, η απουσία εκπαιδευτικών προγραμμάτων και σεμιναρίων σχετικών με τη διαπολιτισμική αγωγή των παιδιών και με τους τρόπους αντιμετώπισης των του ρατσισμού, της ξενοφοβίας και του εθνικισμού μέσα στην τάξη, καθιστά «ανίκανους» τους εκπαιδευτικούς απέναντι στη νέα σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού. Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί δεν είναι ενήμεροι για τα πολλαπλά προβλήματα, τις ανάγκες τους, αλλά και για τη σημασία της διατήρησης και ανάπτυξης της μητρικής γλώσσας και της ανάδειξης της κουλτούρας και των πολιτιστικών στοιχείων των παιδιών των μεταναστών. Έτσι, πολλές φορές άθελά τους προβαίνουν σε ενέργειες επιζήμιες για την ψυχική ισορροπία των παιδιών. Οι προθέσεις τους δεν είναι πάντα αρνητικές, καθώς συχνά μπορεί να νομίζουν ότι βοηθούν στην ενσωμάτωση αυτών των παιδιών με το να αδιαφορούν και να μη λαμβάνουν καθόλου υπόψη τους το διαφορετικό κοινωνικό, θρησκευτικό, γλωσσικό, πολιτισμικό περιβάλλον των αλλοδαπών παιδιών.

Ακόμη, το γεγονός ότι μεγάλη μερίδα των εκπαιδευτικών δε γνωρίζει τη «βιογραφία», τις πολιτισμικές επιρροές και τη ψυχοσύνθεση των μαθητών, συντελεί στο να χάνουν την επαφή με τα παιδιά και να αδυνατούν να τα βοηθήσουν για την ομαλή τους ένταξη στο καινούριο περιβάλλον (Modgil, Verma, 1997).

Σημαντικό παράγοντα της επικράτησης των κοινωνικών και ψυχολογικών προβλημάτων των παιδιών αποτελεί και το γεγονός ότι οι γονείς αυτών των παιδιών δε γνωρίζουν πού να απευθυνθούν για να

γνωστοποιήσουν και να συζητήσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ίδιοι και τα παιδιά τους. Υπάρχει έλλειψη κρατικής υποστήριξης για τις οικογένειες των μεταναστών στη χώρα μας με σκοπό την ψυχολογική υποστήριξη και τη γνωστοποίηση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους στο σχολικό περιβάλλον. Ακόμη, το γεγονός της έλλειψης συμβούλων για τους μετανάστες γονείς, συντελεί στην διατήρηση των δυσκολιών, καθώς με την ανάλογη ειδικότητα, οι γονείς θα μπορούσαν να βοηθήσουν τον εαυτό τους και τα παιδιά τους για την απόκτηση μιας «ξεκάθαρης» ταυτότητας και για την ενσωμάτωσή τους στον καινούριο πολιτισμό (Χαρίτου- Φατούρου, Δικαίου, κ.α, 1994).

Εκτός αυτού, δεν υπάρχουν γνήσιες σχέσεις μεταξύ σχολείου και σπιτιού και συνεργασία που να εμπνέει εμπιστοσύνη, ώστε να ενσωματώνεται ο πολιτισμός αυτών των οικογενειών στο διδακτικό πρόγραμμα του σχολείου (Τσιάκαλος, 2000). Η παρούσα κατάσταση όπου οι απόψεις, οι σκέψεις και οι ανησυχίες των γονέων των αλλοδαπών παιδιών δεν γίνονται γνωστές, συμβάλλει στην αποσιώπηση πολλών προβλημάτων και λειτουργεί ανασταλτικά για την ομαλή τους ανάπτυξη.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, είναι εμφανές ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα και η εκπαιδευτική διαδικασία δεν έχουν προσαρμοσθεί σύμφωνα με τις σύγχρονες και άμεσες ανάγκες της πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Αντίθετα, συμβάλλουν στην αναπαραγωγή και ανάπτυξη ρατσιστικών τάσεων, του εθνοκεντρισμού και της ξενοφοβίας. Παρ' όλα αυτά όμως, δεν ευθύνεται μόνο η εκπαίδευση για την περιθωριοποίηση και το στιγματισμό των αλλοδαπών παιδιών. Εξίσου σημαντικός παράγοντας για τη διατήρηση αυτών των τάσεων αποτελεί και η γενικότερη παιδεία της ελληνικής κοινωνίας (Τσιάκαλος, 2000, Μπιρμπίλη, 1994). Είναι γνωστό πως μεγάλη μερίδα των Ελλήνων πολιτών, δηλώνουν φανερά την αντίθεσή τους και την αρνητική τους διάθεση απέναντι σε άλλους λαούς και έθνη. Στη σημερινή ελληνική κοινωνία υπάρχουν ακόμη έντονες προκαταλήψεις για ανθρώπους που κατέχουν διαφορετική πολιτισμική κληρονομιά και τους απορρίπτουν. Οι στάσεις αυτές συντελούν στην παρεμπόδιση της ένταξης των παιδιών στο σχολείο, καθώς ακόμη και τα γηγενή παιδιά προσχολικής

ηλικίας έχουν τη δυνατότητα να υιοθετούν ανάλογες αντιλήψεις (Μπιρμπίλη, 1994). Έτσι, βλέπουμε σε πολλές περιπτώσεις στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας το φαινόμενο της περιθωριοποίησης και του φυλετικού ρατσισμού.

Φάνηκε λοιπόν από τα παραπάνω ότι ευθύνεται το σχολείο και το γενικότερο εκπαιδευτικό σύστημα με τους φορείς του γιατί δεν ανέλαβε ακόμη το διαπαιδαγωγικό ρόλο που του αντιστοιχεί προκειμένου να «εκπαιδέυσεν» την ελληνική κοινωνία να ξεπεράσει τις διάφορες φοβίες και αναστολές.

III. ΣΤΑΣΕΙΣ, ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΗΓΕΝΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΔΑΠΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι γενικότερες στάσεις, οι αντιλήψεις και οι ενέργειες των εκπαιδευτικών μέσα σε μία πολυπολιτισμική τάξη.

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, μεγάλο μέρος της ευθύνης για τη δημιουργία προβληματικών καταστάσεων και δυσάρεστων συμπεριφορών σχετικά με τους αλλοδαπούς μαθητές, επωμίζονται και οι εκπαιδευτικοί. Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών απέναντι σε διάφορα θέματα που αφορούν την εκπαιδευτική διαδικασία και την αντιμετώπιση των αλλοδαπών μαθητών διαφοροποιούνται. Σε μεγάλο βαθμό είναι ανάλογες με τις προσωπικές τους αντιλήψεις και πεποιθήσεις ως προς τα άτομα διαφορετικών πολιτισμικών και εθνικών καταβολών (Αθανασίου & Γκότοβος, 2002). Συγκεκριμένα, έρευνες υποστηρίζουν ότι οι Έλληνες εκπαιδευτικοί εμφανίζουν σε μεγάλο ποσοστό ξενοφοβικές και εθνοκεντρικές αντιλήψεις (Modgil, Verma, κ.α., 1997).

Δεν αποδέχονται την ισοτιμία των μορφωτικών κεφαλαίων των μαθητών και δεν επιθυμούν να τα αξιοποιούν κατά τη διάρκεια της

εκπαιδευτικής διαδικασίας. Οι εκπαιδευτικοί που εμφανίζουν ρατσιστικές αντιλήψεις, δεν παρέχουν τις ίδιες ευκαιρίες στα παιδιά αλλοδαπής καταγωγής (Αθανασίου & Γκότοβος, 2002) και είναι συχνό το φαινόμενο κατά το οποίο εθελουφλούν στα προβλήματα (μαθησιακά, κοινωνικά) που έρχονται αντιμέτωποι οι μαθητές.

Εκτός αυτού, από την εμπειρία μας στους χώρους της προσχολικής εκπαίδευσης, έχει παρατηρηθεί μία συμπεριφορά που υποδεικνύει τις στάσεις των εκπαιδευτικών σε θέματα διαπολιτισμικής αγωγής. Συγκεκριμένα, πολλοί νηπιαγωγοί δεν προσαρμόζουν το πρόγραμμα του νηπιαγωγείου σύμφωνα με τις ανάγκες των παιδιών. Λόγω των προσωπικών τους πεποιθήσεων, αδιαφορούν για την ομαλή ανάπτυξη και ένταξη στο κοινωνικό σύνολο των παιδιών αλλοδαπής καταγωγής και πολύ συχνά με τη συμπεριφορά τους (σχόλια μέσα στην τάξη, γλώσσα του σώματος), γίνονται συμμέτοχοι στον αποκλεισμό και την περιθωριοποίησή τους. Αρνούνται να οργανώσουν δραστηριότητες με στόχο την προβολή και τη γνωριμία της κοινωνίας τους και γενικότερα δεν προβαίνουν σε ενέργειες για να νιώσουν τα αλλοδαπά παιδιά ευπρόσδεκτα και περήφανα για το πολιτισμικές τους καταβολές. Αντίστοιχα, όπως αναφέρουν και άλλοι μελετητές (Γκότοβος, 1996, 2002, Θωμάς, 1995) εκφράζουν και υποστηρίζουν τη δήθεν φυλετική και πολιτιστική υπεροχή των Ελλήνων.

Σε έρευνες που έχουν διεξαχθεί, έχει διαπιστωθεί ότι συχνά οι προσδοκίες των εκπαιδευτικών για τους αλλοδαπούς μαθητές είναι κατά κανόνα χαμηλές. Στις περιπτώσεις που ισχύει κάτι ανάλογο, παρέχουν στα παιδιά λιγότερες ευκαιρίες για μορφωτική ανάπτυξη, δεν τους ενθαρρύνουν να βελτιωθούν και να γνωρίσουν τις δυνατότητές τους και τις κλίσεις τους. Αυτό, έχει ως αποτέλεσμα να τους περιορίζουν πνευματικά και σταδιακά τα ίδια τα παιδιά αποσύρονται από την προσπάθεια για μάθηση (Gummins, 2002).

Εκτός αυτού, οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι είναι αρνητικά διατεθειμένοι στα άτομα που διαφοροποιούνται πολιτισμικά, δεν συνηθίζουν να έρχονται σε επαφή με τους γονείς τους με σκοπό να συζητήσουν τα τυχόν προβλήματα και για να αντλήσουν πληροφορίες για το

οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού. Σύμφωνα με τον Τσιάκαλο (2002), με αυτή τη στάση τους δημιουργούν την πεποίθηση στις οικογένειες των μεταναστών ότι το σχολικό περιβάλλον δεν ενδιαφέρεται για την ανάπτυξη των παιδιών τους και τα παραμελεί.

Μία άλλη προβληματική κατάσταση που αναπτύσσεται σε αρκετές πολυπολιτισμικές τάξεις, είναι ότι μια μερίδα εκπαιδευτικών, επηρεασμένοι από τις προσωπικές τους προκαταλήψεις, δε σέβεται το διαφορετικό θρήσκευμα των αλλοδαπών παιδιών. Συχνό είναι το φαινόμενο κατά το οποίο δεν επιδιώκουν να ενημερώνονται για τις θρησκευτικές τους καταβολές και δεν τους δίνουν την ευκαιρία και το δικαίωμα να προσευχηθούν με το δικό τους τρόπο, όπως και τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης (Τσιάκαλος, 2000, Modgil, Verma, κ.α., 1997).

Ένα άλλο θέμα για το οποίο φαίνονται οι εκπαιδευτικοί αρνητικά διατεθειμένοι, είναι αυτό της διατήρησης της μητρικής γλώσσας των παιδιών. Φαίνεται ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί αποτρέπουν και αποθαρρύνουν τα παιδιά αλλοδαπής κατάγωγής να εκφράζονται στη γλώσσα τους. Αυτό μπορεί να συμβαίνει είτε γιατί δε γνωρίζουν τη σημασία της για την κατάκτηση της ελληνικής, είτε γιατί δεν επιθυμούν τη διαπολιτισμική ανάπτυξη στην ελληνική κοινωνία. Σε έρευνα που διεξάχθηκε για τη διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών προσχολικής ηλικίας απέναντι στη διγλωσσία των μεταναστών μαθητών, διαπιστώθηκε πως οι στάσεις ως προς τη διγλωσσία (θετική ή αρνητική), είναι ανάλογες με τη γενικότερη αντίληψη αυτών σε θέματα μετανάστευσης και ετερότητας (Αθανασίου & Γκότοβος, 2002). Δηλαδή, οι αντιλήψεις τους για τη διγλωσσία είναι ανάλογες με τις πεποιθήσεις τους σε σχέση με τη πολιτισμική συνύπαρξη των λαών, της διαπολιτισμικότητας.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι συμπεριφορές μιας μερίδας εκπαιδευτικών που φανερώνουν τις αρνητικές αντιλήψεις τους και τις ρατσιστικές τους τάσεις, απέναντι στους αλλοδαπούς μαθητές: «Σε ένα σχολείο της Πάτρας, μια δασκάλα απαγορεύει στα παιδιά της τάξης να κάνουν παρέα σε δύο αλλοδαπούς συμμαθητές τους... Κάλεσε και παρατήρησε αυστηρά έναν μαθητή που έπαιζε μαζί τους και μοιράστηκε μ'

αυτούς ένα κουλούρι». Σε ένα άλλο σχολείο, «...δύο «μαυράκια» γίνονται στόχος δύο εκπαιδευτικών. Ο ένας δηλώνει πως «δεν μπορεί να κάνει μάθημα σε αλλοδαπούς». Ο άλλος, τα προσβάλλει, προτρέποντάς τα να επιστρέψουν στην πατρίδα τους» (Θωμάς, 1995, 195).

Οι επιζήμια για την ισόρροπη ανάπτυξη των αλλοδαπών παιδιών αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών, δεν είναι κατά κανόνα συνάρτηση των προσωπικών τους αντιλήψεων, αλλά και της απουσίας γνώσεων για την αποφυγή δυσάρεστων καταστάσεων. Όπως προαναφέρθηκε (Δαμανάκης, 1997), υπάρχει ελλιπής ή και καθόλου ενημέρωση και επιμόρφωση των παιδαγωγών που διδάσκουν σε πολυπολιτισμικές τάξεις. Αρκετοί, δηλώνουν πως αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα επικοινωνίας με τους αλλοδαπούς μαθητές και γονείς (Δαμανάκης, 1997) και αδυνατούν να βοηθήσουν τα παιδιά να ενταχθούν στο σχολικό περιβάλλον. Υποστηρίζουν ότι αντιμετωπίζουν καθημερινά πολλαπλά προβλήματα λόγω της παρουσίας αυτών των παιδιών και αδυνατούν να τα επιλύσουν. Είναι σαφές πως η ευθύνη για τον κακό χειρισμό προβληματικών καταστάσεων δεν είναι πάντοτε και εξολοκλήρου δική τους, από τη στιγμή που οι περισσότεροι δεν έχουν λάβει την απαραίτητη κατάρτιση για τις ανάγκες του σύγχρονου σχολείου.

✱ Ένα άλλο στοιχείο που φανερώνει τις ανάγκες των εκπαιδευτικών, είναι το ότι οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι έχουν συμμετάσχει σε επιμορφωτικά σεμινάρια διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, τάσσονται υπέρ της ισότιμης πολιτισμικής συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης των εθνικών ομάδων στην εκπαιδευτική διαδικασία (Ανδρεαδάκης & Γκόβαρης, 2002).

Παρατηρώντας τα παραπάνω στοιχεία, διαπιστώνεται ότι οι εκπαιδευτικοί επωμίζονται μεγάλο μέρος της ευθύνης της διατήρησης των προβλημάτων των αλλοδαπών παιδιών ενώ δεν είναι προετοιμασμένοι κατάλληλα για να αντεπεξέλθουν στις ανάγκες της σημερινής κοινωνίας του σημερινού νηπιαγωγείου.

Στη συνέχεια, γίνεται μια προσπάθεια να διερευνηθούν οι στάσεις των γηγενών παιδιών που κατοικούν στην Ελλάδα, απέναντι στους αλλοδαπούς

συμμαθητές τους που διαφοροποιούνται ως προς τα εθνολογικά χαρακτηριστικά, το χρώμα και το θρήσκευμα.

Η προκατάληψη, τα στερεότυπα και η απόρριψη που αφορούν τα παιδιά που κατέχουν διαφορετικές πολιτισμικές καταβολές και συμμετέχουν στο ελληνικό σχολείο, αποτελεί, στη σημερινή κοινωνία, μια πραγματικότητα που οδηγεί στον ρατσισμό και τη φυλετική διάκριση.

Όπως αναφέρει η Μπιρμπίλη (1994, 5), τα παιδιά προσχολικής ηλικίας παρουσιάζουν συγκεκριμένες συμπεριφορές προς τους ανθρώπους της δικής τους φυλής και ανθρώπους διαφορετικών πολιτισμικών καταβολών. Επίσης, αφομοιώνουν πολύ νωρίς αρνητικά στερεότυπα και προκαταλήψεις λόγω της αρνητικής στάσης του κοινωνικού περιγύρου (οικογένεια, Μ.Μ.Ε.). Σύμφωνα με τον Piaget (1951) στην ηλικία των 3- 4 χρόνων, δηλαδή στη νηπιακή ηλικία, τα περισσότερα παιδιά έχουν στοιχειώδη αντίληψη της έννοιας της φυλής και είναι ακριβή στη χρήση όρων όπως «μαύρος» και «λευκός» όταν τους δείχνουν φωτογραφίες, κούκλες ή ανθρώπους. Ακόμη, κατά τη διάρκεια των πρώτων σχολικών χρόνων, τα παιδιά συνεχίζουν να διαφοροποιούν και να επεξεργάζονται στο μυαλό τους την έννοια της φυλής καθώς τα σχόλια (θετικά ή αρνητικά), οι συμπεριφορές και τα συναισθήματα που εκφράζονται από το κοινωνικό περιβάλλον επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την αντίληψη των παιδιών για τους ανθρώπους.

Στον τομέα της προσχολικής εκπαίδευσης δεν βρέθηκαν έρευνες που να διερευνούν τις στάσεις, τις ιδέες και τις αντιλήψεις των γηγενών παιδιών προσχολικής ηλικίας για τους αλλοδαπούς συμμαθητές τους. Ίσως γιατί το φαινόμενο του μαζικού μεταναστευτικού ρεύματος, είναι σχετικά πρόσφατο για την Ελλάδα και δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στον τομέα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Για το λόγο αυτό, παρουσιάζεται στη συνέχεια μία έρευνα (Αργυράκη, Μιχαλάς κ.α., 1994), που αφορά στις στάσεις των παιδιών ηλικίας 12 ετών περίπου, απέναντι στο «διαφορετικό» έθνος, χρώμα και θρήσκευμα. Το δείγμα αποτέλεσαν 436 μαθητές που φοιτούσαν σε δημοτικά σχολεία του νομού Αττικής.

Σύμφωνα λοιπόν με τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας, σχετικά με την αποδοχή των συνομηλίκων τους διαφορετικής καταγωγής, φάνηκε ότι η

απόρριψη εκδηλώνεται σε υψηλότερο ποσοστό απέναντι στα Αλβανόπουλα. Στη συνέχεια, φανερώνεται μικρότερη απόρριψη στους Άραβες και Ασιάτες, στους Αφρικανούς, στα παιδιά που προέρχονται από Ανατολικές χώρες και τέλος, σύμφωνα με τις απαντήσεις των παιδιών ελληνικής καταγωγής, τα παιδιά των δυτικών χωρών παρουσιάζουν τη μικρότερη απόρριψη σε σχέση με τα παιδιά των άλλων χωρών. Τα παιδιά απορρίπτουν ή ακόμη φοβούνται κάθε συνομήλικό τους που έχει διαφορετική καταγωγή, χρώμα ή θρήσκευμα. Αυτό, οφείλεται σε στερεότυπες απόψεις που διαμορφώθηκαν από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και από το οικογενειακό περιβάλλον. Έτσι, απορρίπτουν κάθε Αλβανό χρησιμοποιώντας ταμπέλες όπως «κλέφτης», κάθε μαύρο γιατί τους φοβούνται, κάθε μουσουλμάνο ως «Τούρκο/ εχθρό».

Αντίστοιχα, όπως προέκυψε από τα στοιχεία της έρευνας, οι γηγενείς μαθητές προτιμούν να συναναστρέφονται με παιδιά που προέρχονται από δυτικές χώρες, τα οποία είναι ίδιου χρώματος και το θρήσκευμά τους είναι πιο κοντά στο δικό τους.

Από τις απαντήσεις των παιδιών, επιβεβαιώνεται η αρνητική τους στάση απέναντι στους Αλβανούς, που έχει διαμορφωθεί από την ανάλογη θέση και αντίληψη του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος της Ελλάδας.

Ακόμη, οι αυθόρμητες και αιτιολογημένες απαντήσεις των παιδιών, φανερώνουν τη μεγάλη ευθύνη που φέρει η εκπαίδευση και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης που με τη δύναμη που έχουν, προβάλλουν και δημιουργούν κατά κόρον πρότυπα συμπεριφοράς και κατευθύνουν ακόμα και τους μικρούς πολίτες της χώρας, στην περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό των ανθρώπων που κατέχουν διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία από τα δικά τους

IV. ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΟΥΣ.

Η κοινωνική και πολιτισμική ένταξη της οικογένειας μεταναστών, επηρεάζει την αντιμετώπιση και τη συμπεριφορά των παιδιών στο χώρο του σχολείου. Η κοινωνική τους ένταξη, εξαρτάται από την αντιμετώπιση και τις αντιλήψεις των γηγενών κατοίκων, από την οικονομική τους αποκατάσταση και από την τάση που έχουν οι μετανάστες να συναναστρέφονται με κυρίως με άτομα που προέρχονται από το ίδιο κοινωνικοπολιτιστικό περιβάλλον. Η πολιτισμική ένταξη της οικογένειας, είναι ανάλογη με τη γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής, τη διαφοροποίηση των πολιτισμών και το θρήσκευμα (Δαμανάκης, 1997). Έχει διαπιστωθεί πως τα παιδιά των οικογενειών που δεν έχουν ενταχθεί κοινωνικά στο περιβάλλον της χώρας υποδοχής, μεταφέρουν στο σχολείο το άγχος και την ανασφάλεια των γονέων τους (Χαρίτου- Φατούρου, Δικαίου, κ.α., 1994).

Ακόμα, έρευνες υποστηρίζουν ότι οι οικογένειες των παιδιών των μεταναστών ανησυχούν για τη διατήρηση του πολιτιστικού κεφαλαίου τους και δεν επιθυμούν την αλλοτριώσή τους. Θεωρούν πολύ σημαντικό για τα παιδιά, να μην αποκοπούν από τον πολιτισμό τους γιατί κάποια στιγμή μπορεί να θελήσουν να γυρίσουν στην πατρίδα τους και δεν θα ήθελαν να αισθάνονται 'ξένοι' για δεύτερη φορά (Τσιάκαλος, 1999). Έτσι, τους μεταδίδουν τα έθιμα, τις συνήθειες και τις παραδόσεις του πολιτισμού τους και επιμένουν στη διατήρηση της μητρικής τους γλώσσας.

Έντονος είναι και ο προβληματισμός των γονέων για την ομαλή ανάπτυξη και κοινωνικοποίηση των παιδιών. Γνωρίζουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους και ανησυχούν για το ρατσισμό και την περιθωριοποίηση που βιώνουν. Παρ' όλα αυτά, νιώθουν αβοήθητοι και παραμελημένοι από το κράτος και την κοινωνία καθώς δε γνωρίζουν που να απευθυνθούν.

Όσον αφορά τις αντιλήψεις των γονέων για το ελληνικό σχολείο, στις περισσότερες περιπτώσεις δεν είναι θετικές (Δαμανάκης, 1997). Έχουν διαμορφώσει την άποψη ότι δεν αντιμετωπίζονται από τους εκπαιδευτικούς ως ίσοι οι ίδιοι και τα παιδιά τους σε σχέση με τις γηγενείς οικογένειες και έχουν την πεποίθηση ότι το σχολείο δεν ενδιαφέρεται για τα παιδιά τους και αδιαφορεί να τα βοηθήσει. Ακόμη, υπάρχει διαμαρτυρία και έντονος προβληματισμός από τις οικογένειες των μεταναστών για το γεγονός ότι το σχολείο δε λαμβάνει υπόψη το διαφορετικό πολιτισμικό κεφάλαιο ορισμένων μαθητών (Τσιάκαλος, 2002).

Στον τομέα της σχολικής επίδοσης, διαπιστώνεται ότι οι γονείς των αλλοδαπών μαθητών έχουν πολύ υψηλές προσδοκίες για αυτά παρά τη χαμηλή τους επίδοση και ελπίζουν πως το μέλλον τους θα είναι καλύτερο από το δικό τους (Δαμανάκης, 1997).

Αντίθετα, σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς, οι γονείς των αλλοδαπών παιδιών παρουσιάζονται «αδιάφοροι» για την απόδοση και εξέλιξη των παιδιών τους στο σχολείο και αποφεύγουν να έρχονται σε επαφή μαζί τους, λόγω των αυξημένων εργασιακών τους υποχρεώσεων (Δαμανάκης, 1997).

Μία άλλη συμπεριφορά που σύμφωνα με έρευνες (Collaros & Moussourou, 1978) παρουσιάζουν οι γονείς των μεταναστών, είναι ότι έχουν την τάση να ελέγχουν σε μεγάλο βαθμό τι κάνει το παιδί, είναι υπερπροστατευτικοί και σε μεγάλο βαθμό περιοριστικοί.

Από τα προηγούμενα, διαφαίνεται ο προβληματισμός και η αγωνία των αλλοδαπών οικογενειών για την ενσωμάτωση από τη μία των παιδιών τους αλλά και για τη διατήρηση του πολιτισμικού τους κεφαλαίου από την άλλη.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται κάποιες σκέψεις, απόψεις και προβληματισμοί γονέων που προέρχονται από διάφορες χώρες και κατοικούν με τα παιδιά τους στην Ελλάδα, όπως καταγράφηκαν στη συνέντευξη της Μοσχίδη (Βημαgazino, 2003)

« Το πρόβλημα του παιδιού είναι ότι δεν ξέρει τι.. είναι» λέει ο πατέρας από τον Λίβανο. «δεν ξέρει τι πρέπει να μιλάει και σε ποια γλώσσα να σκέφτεται. Του μαθαίνουμε τις παραδόσεις της χώρας μας και όλα τα

παιδιά μας τα μαθαίνουμε να αγαπήσουν τον τόπο στον οποίο ζουν. Πρέπει να μάθουν την ελληνική νοοτροπία, αλλιώς δε θα μπορέσουν να προσαρμοσθούν. Θα έπρεπε όμως να υπάρχουν στην Ελλάδα δημόσια σχολεία τα οποία να διδάσκουν γλώσσα και κάποια μαθήματα που αφορούν τους πολιτισμούς των αλλοδαπών. Ξέρω επίσης ότι οι Έλληνες έχουν πρόβλημα με το ότι οι αλλοδαποί γεμίζουν τα σχολεία. Αυτός ο προβληματισμός είναι μεγάλος και δημιουργεί άγχος σε όλους μας...». Μια άλλη μητέρα από την Πολωνία λέει τα εξής: « Η κόρη μας πρέπει να πάει σε ελληνικό σχολείο, αλλιώς αργότερα δε θα μπορέσει να δουλέψει. Δε θέλω να κάνει τις δουλειές που κάνω εγώ..».

Από τις σκέψεις τους, φανερώνεται το πόσο σημαντικό παράγοντα θεωρούν την υιοθέτηση της ελληνικής νοοτροπίας και γλώσσας αλλά και τη διατήρηση της πολιτισμικής τους κληρονομιάς για την αποφυγή μετέπειτα προβλημάτων.

V. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Όπως είδαμε, το βασικό πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί, είναι πως τα παιδιά των μεταναστών στη χώρα μας δεν έχουν την εκπαίδευση που απαιτείται ώστε όταν ενηλικιωθούν, να μπορέσουν να ενταχθούν ισοτιμία στον ενήλικο πληθυσμό της χώρας και να αποφευχθεί η δημιουργία πολιτών δεύτερης κατηγορίας (Δρεττάκης, 2000).

Απάντηση σε όλα τα προβλήματα που προαναφέρθηκαν, είναι η διαπολιτισμική εκπαίδευση. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση, ορίζεται ως *«μία διαδικασία μεταρρύθμισης με τελικό στόχο το μετασχηματισμό του σχολείου και της κοινωνίας, ώστε να παρέχονται σε όλους τα μέσα να εκφραστούν ως ατομικές και συλλογικές προσωπικότητες, να προβάλλουν τις δικές τους πολιτισμικές απαιτήσεις και να έχουν την υποστήριξη και τη συνεργασία του κράτους στην αναζήτηση πολιτισμικής ταυτότητας, ελευθερίας και αυτοεκπλήρωση»* (Μάρκου, 1987, 41).

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση, που απευθύνεται τόσο στο μεταναστευτικό όσο και στο ντόπιο πληθυσμό, όταν προχωρεί στην αναγνώριση των πολιτισμικών διαφορών και της αξίας κάθε πολιτισμού, συνδέεται με ριζικές αλλαγές ώστε ο χώρος του σχολείου να γίνει ο τόπος στον οποίο διάφοροι πολιτισμοί θα αναγνωρίζονται και θα διδάσκονται (Μάρκου, 1996).

Μέσω της διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης, εξυπηρετούνται άμεσες ανάγκες και στόχοι, όπως ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των αξιών κάθε κουλτούρας, η ισότητα όλων των πολιτισμών, η κατανόηση της αξίας της κάθε κουλτούρας και η παροχή ίσων ευκαιριών σε όλα τα άτομα της κοινωνίας ανεξάρτητα της εθνολογικής και της κοινωνικής καταγωγής τους. Ακόμα, η διαπολιτισμική αγωγή συντελεί στην καταπολέμηση του ρατσισμού, της περιθωριοποίησης και του στιγματισμού των πολιτισμικών μειονοτήτων, στην πολιτισμική και πολυγλωσσική πολυφωνία και τέλος, στην προστασία του πολιτισμικού κεφαλαίου όλων των χωρών (Γιαγκουνίδης, 1995).

Όλα αυτά μπορούν να πάρουν μορφή στη ζωή του σχολείου, με τη προϋπόθεση ότι οι εκπαιδευτικοί θα συνειδητοποιήσουν ότι οι κουλτούρες των αλλοδαπών παιδιών έχουν την ίδια θέση με την κουλτούρα της χώρας υποδοχής. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, όλα τα παιδιά διαπιστώνουν ότι όλοι οι πολιτισμοί και οι γλώσσες έχουν ισότιμη αξία στην κοινωνία. Τα παιδιά της χώρας υποδοχής μαθαίνουν να είναι πιο ανοιχτά στις διάφορες ξένες κουλτούρες, αλλά και τα παιδιά των μεταναστών αισθάνονται ψυχολογικά διαφορετικά. Έτσι, καταπολεμάται η περιθωριοποίηση και ο στιγματισμός (Γιαγκουνίδης, 1995).

Για την υλοποίηση όλων αυτών στο χώρο του νηπιαγωγείου, πρέπει να κατέχει κύρια θέση η πολιτισμική ανταλλαγή. Στα πλαίσια της πρακτικής εφαρμογής της διαπολιτισμικής αγωγής στη προσχολική εκπαίδευση, μπορούν να χρησιμοποιηθούν η παιδική λογοτεχνία, τα παραμύθια, το κουκλοθέατρο, τραγούδια, χοροί και παιχνίδια από διάφορες χώρες. Οι μαθητές, με την επαφή τους με τα διαφορετικά και πολλές φορές πρωτότυπα παιχνίδια και παραμύθια, μαθαίνουν να αναγνωρίζουν την αξία

↓
Τρίτοι
Ευρώπης
Διαφορ
τις κώ-
επιτο
στο
6 το είδη.

όλων των πολιτισμών και διαπιστώνουν τη σημασία της πολιτισμικής ανταλλαγής (Δάντη, 1999).

Επίσης, οι προβολές βίντεο, σλάιτς, φωτογραφίες από τη ζωή και από τους τόπους των παιδιών από τις χώρες προέλευσης, μπορούν να οδηγήσουν σε ένα διαπολιτισμικό διάλογο. Η παρουσίαση ανάλογων θεμάτων θα ήταν καλό να μη γίνεται εξ ολοκλήρου στη γλώσσα της χώρας υποδοχής αλλά και στη μητρική γλώσσα των αλλοδαπών παιδιών. Η ισοτιμία της χρήσης όλων των γλωσσών στην παιδαγωγική διαδικασία, προωθεί την ισότητα των γλωσσών, αλλά και το αλλοδαπό παιδί αισθάνεται πληρότητα και χαρά όταν ακούει τη μητρική του γλώσσα και μπορεί να εξηγήσει στους συμμαθητές του το περιεχόμενο της βιντεοκασέτας, του τραγουδιού ή του παραμυθιού (Γιαγκουνίδης, 1995).

Μία άλλη δραστηριότητα που μπορεί να εφαρμοσθεί μέσα στις πολυπολιτισμικές τάξεις, είναι να καλούνται οι αλλοδαποί μαθητές να πουν στην μητρική τους γλώσσα, μία λέξη που έχει ιδιαίτερη σημασία για αυτούς και να τη μεταφράσουν. Στη συνέχεια, όλη η τάξη συζητά για το νόημά της. Έτσι, μεταδίδεται ένα μήνυμα σεβασμού προς τη γλώσσα και τον πολιτισμό και διατηρείται και αξιοποιείται οι γλωσσικές (μητρικές) δεξιότητες της χώρας προέλευσης.(Gummins, 2002, Δάντη, 1999).

Ακόμα, τα ψυχοκινητικά παιχνίδια που δεν προϋποθέτουν την χρησιμοποίηση της γλώσσας, μπορούν να βοηθήσουν τα αλλοδαπά παιδιά να ενταχθούν ομαλά και να πάρουν ισότιμο μέρος στις διάφορες δραστηριότητες. Τέτοια παιχνίδια είναι η παντομίμα, η δραματοποίηση, παιχνίδια ρόλων και άλλες δραστηριότητες όπου κυριαρχεί η χρήση οπτικοακουστικών μέσων (μουσική, εικόνες) (Δάντη, 1999).

Για να επιτευχθεί η διαπολιτισμική εκπαίδευση στους χώρους των ελληνικών σχολείων, είναι αναγκαίο όλοι οι εκπαιδευτικοί να παρακολουθήσουν σεμινάρια και προγράμματα διαπολιτισμικής αγωγής και να ενταχθούν στις παιδαγωγικές σχολές ανάλογα μαθήματα (Γιαγκουνίδης, 1995, Γκότοβος, 2002). Με αυτή την ενέργεια, θα μάθουν την ανάγκη του σεβασμού του κάθε συνανθρώπου, τη μη περιθωριοποίηση και παραγκωνισμό των ανθρώπων εξαιτίας της φυλετικής και της εθνικής τους

προέλευσης, των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων και πολιτιστικών καταβολών τους. Ακόμα με την εφαρμογή ανάλογων προγραμμάτων, οι εκπαιδευτικοί θα γνωρίζουν τρόπους αντιμετώπισης προβληματικών καταστάσεων και θα είναι σε θέση να βοηθήσουν τους αλλοδαπούς μαθητές να ενταχθούν ομαλά στο νέο κοινωνικό περιβάλλον, διατηρώντας αναλλοίωτα τα πολιτισμικά τους στοιχεία(ήθη, έθιμα, γλώσσα, θρησκεία, παραδόσεις).

Οι εκπαιδευτικοί, για να επιτευχθεί η συνεργασία με τις οικογένειες των μεταναστών, πρέπει να δημιουργήσουν την πεποίθηση στους γονείς ότι αντιμετωπίζονται ως ίσοι και ότι ενδιαφέρονται για τα παιδιά τους. Να συζητούν για τα πιθανά προβλήματα και να τους δίνουν το περιθώριο να εκθέτουν τις προτάσεις τους για κάποια θέματα, καθώς και να δείχνουν ενδιαφέρον για τις συνήθειές τους και τον τρόπο ζωής τους (Τσιάκαλος, 2000).

Μία άλλη πρόταση που είναι απαραίτητη για το σημερινό σχολείο, είναι η εφαρμογή διαπολιτισμικής συμβουλευτικής σε μαθητές που έχουν διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο από αυτό των ντόπιων μαθητών, οι οποίοι εμφανίζουν δυσκολίες στη μάθηση (λόγω γλώσσας) και στη συμπεριφορά. Οι υπηρεσίες αυτές θα πρέπει να προσφέρονται μέσα στο χώρο του σχολείου ώστε να μπορεί ο κάθε μαθητής και γονέας να απευθύνεται σε ειδικούς επιστήμονες για να συζητήσει το πρόβλημά του και να το αντιμετωπίσουν από κοινού (Παλαιολόγου, 1999).

Τέλος, είναι άμεση ανάγκη να γίνει αναπροσαρμογή των αναλυτικών προγραμμάτων της προσχολικής εκπαίδευσης. Πρέπει να προωθηθεί η διγλωσση εκπαίδευση και η εφαρμογή του δικαιώματος για τη μητρική γλώσσα και να προσληφθούν σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων για τη διδασκαλία της γλώσσας της χώρας προέλευσης των παιδιών (Λάντη, 1999).

Μόνο με τις παραπάνω προϋποθέσεις, το σημερινό σχολείο θα μπορεί να ετοιμάσει τους μαθητές για την πραγματικότητα της πολυπολιτισμικής κοινωνίας, καθώς οι τάξεις θα γίνουν οι μικρόκοσμοι της κοινωνίας όπου θα ζήσουν οι επόμενες γενιές.

Β' ΜΕΡΟΣ- ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

I. ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Είδαμε ότι η πολιτισμική ταυτότητα του ατόμου διαμορφώνεται μέσα από μία συνεχή και αδιάκοπη διαδικασία επεξεργασίας των καθημερινών βιωμάτων, εμπειριών και παραστάσεων. Εάν τα καθημερινά βιώματα, οι εμπειρίες, οι παραστάσεις και οι γνώσεις προέρχονται από ένα διπολιτισμικό- διγλωσσικό περιβάλλον τότε και η πολιτισμική ταυτότητα του ατόμου θα έχει διπολιτισμικό χαρακτήρα (Μάρκου, 1996).

Ανάλογα με την πολιτισμική ταυτότητα που έχει διαμορφωθεί από το περιβάλλον, το παιδί- στη συγκεκριμένη περίπτωση το αλλοδαπό παιδί που κατοικεί στην Ελλάδα και φοιτά στο ελληνικό νηπιαγωγείο- μπορεί να βιώσει την ομαλή ένταξη στο κοινωνικό σύνολο ή αντίθετα να βιώσει τον αποκλεισμό, την περιθωριοποίηση και την απόρριψη.

Βασικός στόχος της έρευνας είναι η μελέτη των βασικών χαρακτηριστικών μιας πολυπολιτισμικής τάξης νηπιαγωγείου. Αποσκοπεί στη διερεύνηση της συμπεριφοράς των αλλοδαπών παιδιών στο καθημερινό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου, στην καταγραφή των πιθανών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν καθώς και τις στάσεις των γηγενών συμμαθητών τους και το γενικότερο κλίμα(θετικό ή αρνητικό) που καλλιεργείται από τους εκπαιδευτικούς.

Ειδικότερα, η έρευνα αυτή αποσκοπεί να διερευνήσει:

- ♦ Τις στάσεις των νηπιαγωγών μέσα σε μια πολύ-πολιτισμική τάξη και τους τρόπους χειρισμού και αντιμετώπισης των καθημερινών προβλημάτων που πιθανόν να προκύπτουν μέσα σε μία τέτοια ομάδα. Ακόμα, επιδιώκει να διερευνήσει τις προσδοκίες των εκπαιδευτικών της προσχολικής εκπαίδευσης για τους αλλοδαπούς μαθητές
- ♦ Τη συμπεριφορά των αλλοδαπών παιδιών σε διάφορες εκδηλώσεις του καθημερινού προγράμματος (ελεύθερες δραστηριότητες, οργανωμένες δραστηριότητες, διάλειμμα), τις διαπροσωπικές τους σχέσεις με τα υπόλοιπα

παιδιά καθώς και τη συχνότητα που χρησιμοποιούν τη μητρική τους γλώσσα στο σχολικό περιβάλλον.

♦ Τέλος, μία ακόμα επιδίωξη της έρευνας είναι η καταγραφή των στάσεων των γηγενών παιδιών απέναντι στους αλλοδαπούς συμμαθητές τους.

II. ΟΙ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Έρευνες υποστηρίζουν ότι οι Έλληνες εκπαιδευτικοί εμφανίζουν σε μεγάλο ποσοστό ξενοφοβικές και εθνοκεντρικές αντιλήψεις, ενώ τα αναλυτικά προγράμματα και οι διδακτικές μέθοδοι συμβάλλουν στην παροχή μιας μονοπολιτισμικής ‘διαίτας’ στους μαθητές, ασκώντας ισχυρές πιέσεις για συμμόρφωση σε όσους ανήκουν στις κάθε είδους μειονότητες (Modgil, Verma, 1997).

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, διαμορφώνεται η πρώτη υπόθεση της έρευνας:

- Το μεγαλύτερο ποσοστό των νηπιαγωγών δεν βοηθούν – είτε λόγω έλλειψης κατάρτισης είτε λόγω προσωπικών αντιλήψεων- τους αλλοδαπούς μαθητές να ενταχθούν ομαλά στο σχολικό περιβάλλον και δεν σέβονται το διαφορετικό τους «πολιτιστικό κεφάλαιο».

Όπως είδαμε και στο Α' μέρος, σε προγενέστερες έρευνες που έχουν διεξαχθεί για τα κοινωνικά, ψυχολογικά και σχολικά προβλήματα των αλλοδαπών μαθητών διαπιστώνεται η ύπαρξη σοβαρών προβλημάτων στο επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων και της διαπροσωπικής συμπεριφοράς των παιδιών. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται ως ‘δειλά στις σχέσεις με τα άλλα παιδιά’, ‘υπερβολικά υπάκουα’, ‘επιθετικά στο ομαδικό παιχνίδι’ με ‘φοβίες’ και με την τάση να συναναστρέφονται με παιδιά που έχουν ανάλογες εμπειρίες (Μάρκου, 1996).

Έχοντας ως δεδομένα αυτά τα στοιχεία, υποθέσαμε ότι:

- Οι αλλοδαποί μαθητές και μαθήτριες που φοιτούν στα ελληνικά νηπιαγωγεία, παρουσιάζουν προβλήματα στα σχέσεις τους με τα άλλα παιδιά, είναι δειλά, χαρακτηρίζονται από έλλειψη αυτοπεποίθησης,

παρουσιάζουν επιθετικότητα στο ομαδικό παιχνίδι και γενικά προτιμούν να συναναστρέφονται με παιδιά ίδιας εθνικότητας.

Ακόμα, έρευνες έχουν αποδείξει ότι αν και τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας δεν μπορούν να συσχετίσουν τις έννοιες της πόλης, του νομού και της χώρας (Piaget) και δεν μπορούν να κατανοήσουν την ύπαρξη διαφορετικών χωρών και πολιτισμών, διαμορφώνουν παρ' όλα αυτά συγκεκριμένες συμπεριφορές προς άτομα της δικής τους φυλής και άτομα άλλων φυλών καθώς επίσης αφομοιώνουν από πολύ νωρίς αρνητικά στερεότυπα και προκαταλήψεις (Μπιρμπίλη, 1994).

Έτσι, η τρίτη και τελευταία υπόθεση της έρευνας διατυπώνεται ως εξής:

- Τα περισσότερα γηγενή παιδιά αποφεύγουν να συναναστρέφονται με τους αλλοδαπούς συμμαθητές τους, είτε λόγο της διαφορετικότητάς τους ως προς τη γλώσσα, είτε ως προς τα εξωτερικά χαρακτηριστικά, είτε, τέλος, από τα αρνητικά στερεότυπα και προκαταλήψεις που πιθανόν έχουν υιοθετήσει από το οικογενειακό / κοινωνικό τους περιβάλλον.

III. ΤΟ ΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε πέντε (5) νηπιαγωγεία, από τα οποία τα τέσσερα (4) βρίσκονται στην πόλη του Βόλου και ένα (1) σε αγροτική περιοχή. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν δεκαέξι (16) παιδιά αλλοδαπής καταγωγής, 8 κορίτσια και 8 αγόρια και η διαμόρφωση των τάξεων είχε ως εξής:

ΤΑΞΕΙΣ	Γηγενείς μαθητές	Αλλοδαποί μαθητές
1 ^ο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	11	1 (αλβανικής καταγωγής)
2 ^ο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	22	2 (αλβανικής και βουλγαρικής καταγωγής)
3 ^ο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	18	2 (αλβανικής καταγωγής)
4 ^ο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	7	4 (αλβανικής καταγωγής)
5 ^ο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	9	7 (αλβανικής καταγωγής)

ΠΙΝΑΚΑΣ Α: Το δείγμα της έρευνας

Ακόμα, ερευνητικό δείγμα αποτέλεσαν οι πέντε (5) νηπιαγωγοί που εργάζονται στα αντίστοιχα νηπιαγωγεία και τριάντα (30) γηγενή παιδιά που επιλέχθηκαν τυχαία και φοιτούν στις παραπάνω τάξεις.

IV. Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Για την πραγματοποίηση της έρευνάς μας, σχεδιάσαμε έναν οδηγό παρατήρησης (βλ. παράρτημα Ι) που κατέγραφε με συστηματικό τρόπο τις συμπεριφορές που αναπτύσσονται στην σχολική τάξη τόσο από τα μεταναστόπουλα όσο και από την νηπιαγωγό και τα γηγενή παιδιά.

Ακόμα, χρησιμοποιήσαμε τη μέθοδο της ημι-δομημένης συνέντευξης (βλ. παράρτημα Ι) προς τις νηπιαγωγούς, με σκοπό να λάβουμε επιπλέον πληροφορίες σχετικά με τους τρόπους χειρισμού και αντιμετώπισης των

προβλημάτων των αλλοδαπών παιδιών και τα γενικότερα προβλήματα που δημιουργούνται στην τάξη λόγω της παρουσίας μαθητών με διαφορετικές πολιτισμικές καταβολές. Μία ακόμα επιδίωξη της συνέντευξης, ήταν να ενημερωθούμε για τις συμπεριφορές που παρουσιάζουν τα γηγενή παιδιά απέναντι στους αλλοδαπούς μαθητές, το κατά πόσο υπάρχουν διαφοροποιήσεις στην τάξη ως προς τη συμπεριφορά και την επίδοση, τις προσδοκίες των εκπαιδευτικών για αυτά τα παιδιά και τέλος πληροφορίες για τις ανησυχίες και τους προβληματισμούς των γονέων των αλλοδαπών παιδιών. Ακόμη, μέσα από τη συνέντευξη θέλαμε να καταγράψουμε οποιεσδήποτε αυθόρμητες απόψεις, στάσεις και συμπεριφορές των νηπιαγωγών που αναπτύσσουν κατά τη διάρκεια του ημερησίου προγράμματος π.χ. πως αντιμετωπίζουν τα τυχόν προβλήματα των αλλοδαπών παιδιών, το κατά πόσο ενθαρρύνουν τα παιδιά να εκφράζονται στη μητρική τους γλώσσα και το αν σέβονται τις θρησκευτικές διαφοροποιήσεις των αλλόθρησκων μαθητών. Σε γενικές γραμμές, θέλαμε μέσω της συνέντευξης να καταγράψουμε την γενικότερη αντίληψη της κάθε νηπιαγωγού απέναντι στην ύπαρξη αλλοδαπών μαθητών μέσα στην σχολική τάξη.

Ακόμη, ζητήθηκε να δώσουν στοιχεία που αφορούν το βαθμό κατοχής της ελληνικής γλώσσας των αλλοδαπών παιδιών και των γονέων τους, το θρήσκευμα των παιδιών αλλοδαπής καταγωγής καθώς και το χρονικό διάστημα που κατοικούν στην Ελλάδα.

Ο οδηγός παρατήρησης σχεδιάστηκε με σκοπό να διερευνήσει το γενικότερο κλίμα της τάξης, ειδικότερα από την πλευρά των αλλοδαπών μαθητών, τη συχνότητα της χρήσης της μητρικής τους γλώσσας στο χώρο του νηπιαγωγείου, τη συμπεριφορά τους στις ελεύθερες δραστηριότητες και στο διάλειμμα, τις σχέσεις τους με τα υπόλοιπα παιδιά ομοεθνή και μη, και την συμμετοχή τους στην προσευχή καθώς και στις διάφορες οργανωμένες δραστηριότητες. Ταυτόχρονα με τον οδηγό παρατήρησης, καταγράφονταν και οι αυθόρμητες συμπεριφορές των γηγενών παιδιών απέναντι στα αλλοδαπά νήπια.

Τέλος, επιχειρώντας να διαπιστώσουμε επιπλέον απόψεις και θέσεις των γηγενών παιδιών απέναντι στα παιδιά των μεταναστών, χρησιμοποιήσαμε μια μικρής διάρκειας ημι-δομημένη συνέντευξη. Μέσα από αυτή τη συνέντευξη, με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, προσπαθήσαμε να ενθαρρύνουμε τα παιδιά να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με το κατά πόσο κάνουν παρέα με τους αλλοδαπούς συμμαθητές τους και εάν δεν επιθυμούν να παίζουν μαζί, το λόγο για τον οποίο συμβαίνει αυτό. Για κάθε αλλοδαπό νήπιο καλούνταν να απαντήσουν τρεις συμμαθητές του, δύο του ίδιου φύλου και ένα του αντίθετου.

V. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Κατά το πρώτο στάδιο της διεξαγωγής της έρευνας πραγματοποιήθηκε μία χαρτογράφηση της περιοχής του Βόλου με σκοπό να διερευνησει τον αριθμό των αλλοδαπών παιδιών που φοιτούν στα νηπιαγωγεία της περιοχής. Διαπιστώθηκε πως σε τριαντατρία (33) νηπιαγωγεία της περιοχής του Βόλου, φοιτούν τριανταπέντε (35) παιδιά αλλοδαπής καταγωγής, στην πλειονότητά τους από την Αλβανία. Από αυτά τα τριαντατρία (33) νηπιαγωγεία, στα δεκαέξι (16) «φιλοξενούνται» αλλοδαπά παιδιά.

Η διαδικασία συλλογής των ερευνητικών στοιχείων, διήρκεσε τέσσερις εβδομάδες, κατά τη διάρκεια του Φεβρουαρίου και του Μαρτίου του έτους 2003, και πραγματοποιήθηκαν τρεις επισκέψεις σε κάθε τάξη, ούτως ώστε αφενός να εξοικειωθούν τα παιδιά με την παρουσία μας και να εκφραστούν παιδαγωγοί και παιδιά με αυθόρμητο τρόπο και αφετέρου να καταφέρουμε να καταγράψουμε όσο το δυνατό περισσότερες συμπεριφορές.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Όπως αναφέρθηκε στη μέθοδο, κάποια από τα δεδομένα μας προέρχονται από τις συνεντεύξεις των νηπιαγωγών. Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τα στοιχεία που προέκυψαν από αυτές τις συνεντεύξεις.

1. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ.

♦ Στο ερώτημα που αναφέρεται στο αν και κατά πόσο οι νηπιαγωγοί έχουν εντάξει στο πρόγραμμα δραστηριότητες με σκοπό την ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης των αλλοδαπών παιδιών, έχουμε τα παρακάτω στοιχεία:

Από τις πέντε νηπιαγωγούς που ρωτήθηκαν, η νηπιαγωγός του 3^{ου} νηπιαγωγείου απάντησε καταφατικά, λέγοντας πως έχει ετοιμάσει μία δραστηριότητα που αναφέρεται στη γνωριμία με την Αλβανία, αλλά μέχρι εκείνη την περίοδο (Μάρτιος) δεν την είχε πραγματοποιήσει. (Στο συγκεκριμένο τμήμα, φοιτούν δύο παιδιά αλβανικής καταγωγής).

Τρεις, που εργάζονται στο 1^ο, 2^ο και 4^ο νηπιαγωγείο, χρησιμοποιώντας την ίδια έκφραση είπαν πως *«δεν υπάρχει διαφοροποίηση στην τάξη καθώς τα αντιμετωπίζουν όλα το ίδιο»* και γι' αυτό *«δεν χρειάστηκε να γίνει κάτι τέτοιο»*, και μία, η οποία εργάζεται στο 5^ο νηπιαγωγείο όπου φοιτούν τα επτά αλλοδαπά παιδιά, απάντησε στην ερώτηση αρνητικά, προσθέτοντας τα εξής: *«..Πρέπει να γίνουν ειδικά σχολεία γι αυτά τα παιδιά γιατί είναι κρίμα για τα ελληνάκια να μένουν πίσω..»*

Βλέπουμε πως μία στις πέντε νηπιαγωγούς είχε την πρόθεση να εντάξει στο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου δραστηριότητα με σκοπό την ανάδειξη των διαφορετικών πολιτισμικών στοιχείων των αλλοδαπών παιδιών, αλλά μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν είχε κάνει κάποια ανάλογη ενέργεια.

♦ Το δεύτερο ερώτημα της συνέντευξης αφορούσε την ύπαρξη τυχών προβλημάτων στην τάξη, λόγω της παρουσίας των αλλοδαπών παιδιών.

Οι τέσσερις από τις πέντε νηπιαγωγούς(1^ο, 2^ο, 3^ο, 4^ο νηπιαγωγείο) είπαν πως δεν δημιουργείται κανένα πρόβλημα, ενώ η νηπιαγωγός που δουλεύει με επτά αλλοδαπούς μαθητές (5^ο νηπιαγωγείο) απάντησε λέγοντας πως το επίπεδο της τάξης είναι χαμηλό λόγω της παρουσίας των αλλοδαπών παιδιών. Ακόμα, κατά τη διάρκεια του προγράμματος εξέφρασε τα εξής: «*Ξέρεις πόσο δύσκολο είναι να δουλεύεις με παιδιά, προνήπια, αγόρια και αλβανάκια; Ο χειρότερος συνδυασμός!*»

Φαίνεται λοιπόν, σύμφωνα με τα λεγόμενα των νηπιαγωγών, ότι από τις πέντε πολύ- πολιτισμικές τάξεις, σε μία δημιουργούνται προβλήματα που πηγάζουν ίσως από το μεγάλο αριθμό αλλοδαπών παιδιών στην τάξη.

♦ Ένα ακόμα στοιχείο που μας έδωσαν οι νηπιαγωγοί, αναφέρεται στη στάση των γηγενών παιδιών απέναντι στα αλλοδαπά. Κατά πόσο έχουν σημειωθεί κάποια άσχημα περιστατικά, όπως ρατσιστικά σχόλια, περιθωριοποίηση.

Σε τέσσερις από τις πέντε τάξεις, οι νηπιαγωγοί δήλωσαν κάποιες ενδεικτικές συμπεριφορές:

3^ο νηπιαγωγείο:

Στις αρχές της σχολικής χρονιάς, ένα αγόρι, που φοιτά μαζί με δύο παιδιά αλβανικής καταγωγής στο ίδιο τμήμα, είπε στον Λέντιο: «*Εσύ είσαι αλβανάκι και να μην παίζεις μαζί μας.*».

4^ο νηπιαγωγείο:

Σε μια άλλη τάξη, που φοιτούν τέσσερα παιδιά μεταναστών, ένα κοριτσάκι είπε το εξής: «*Εγώ δε θέλω να κάνω παρέα με Αλβανούς.*».

2^ο νηπιαγωγείο:

Ακόμα, μία άλλη νηπιαγωγός, στο τμήμα με δύο αλλοδαπούς μαθητές, μας ενημέρωσε πως δεν έχει σημειωθεί κάποιο σχόλιο από τα παιδιά, απλά αποφεύγουν να κάνουν παρέα το ένα κοριτσάκι αλλοδαπής καταγωγής.

1^ο νηπιαγωγείο:

Επίσης, μία απάντηση μιας άλλης νηπιαγωγού, που έχει στο τμήμα της ένα κορίτσι αλβανικής καταγωγής, ήταν το ότι δεν έχουν σημειωθεί τέτοιου είδους περιστατικά γιατί η ίδια δεν έχει γνωστοποιήσει στους γονείς των γηγενών νηπίων την εθνικότητα του συγκεκριμένου παιδιού.

5^ο νηπιαγωγείο:

Τέλος, στο τμήμα που φοιτούν τα επτά παιδιά από την Αλβανία, η νηπιαγωγός απάντησε αρνητικά στην ερώτηση, λέγοντας ότι *«δεν έχει σημειωθεί κάτι ανάλογο»*

Από τα παραπάνω διακρίνουμε, σύμφωνα με τα λόγια των εκπαιδευτικών, πως σε τρεις (1^ο, 2^ο, 3^ο, 4^ο νηπιαγωγείο) από τις πέντε τάξεις όπου φοιτούν παιδιά αλλοδαπής καταγωγής, σημειώθηκαν κάποιες άσχημες συμπεριφορές, όπως περιθωριοποίηση, ξενοφοβία, ρατσισμός και στερεότυπα σχόλια από μέρους των γηγενών παιδιών, που στην ουσία εκφράζουν την κυρίαρχη αντίληψη του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος, που επικρατεί για τους μετανάστες.

♦ Ένα άλλο ζήτημα της συνέντευξης αφορούσε το κατά πόσο διαφοροποιούνται τα παιδιά στην επίδοση και τη συμπεριφορά.

Σε αυτό το σημείο, τρεις νηπιαγωγοί (2^ο, 3^ο, 4^ο νηπιαγωγείο) απάντησαν πως *«δεν υπάρχει καμία διαφοροποίηση στην τάξη»*. Η νηπιαγωγός του τμήματος με τους επτά αλλοδαπούς μαθητές (5^ο νηπιαγωγείο) είπε πως *«υπάρχει διαφοροποίηση καθώς το επίπεδο των αλλοδαπών νηπίων είναι χαμηλό»* και τέλος, η νηπιαγωγός του 1^{ου} νηπιαγωγείου υποστήριξε πως υπάρχει διαφοροποίηση στη συμπεριφορά καθώς το αλλοδαπό παιδί που φοιτά στην τάξη *«..είναι «σφιγμένο» και ντροπαλό»*.

Φαίνεται πως από τα πέντε νηπιαγωγεία που διαθέτουν πολύ- πολιτισμικό ύφος λόγω της παρουσίας παιδιών διαφορετικών πολιτισμών, στα δύο παρουσιάζονται διαφοροποιήσεις στη συμπεριφορά και στην επίδοση των αλλοδαπών παιδιών.

♦ Το πέμπτο ερώτημα της συνέντευξης είχε σκοπό να παρουσιάσει τον βαθμό στον οποίο οι γονείς των αλλοδαπών παιδιών έρχονται σε επαφή με τη νηπιαγωγό.

Όπως προέκυψε από τις απαντήσεις των 5 νηπιαγωγών, οι γονείς των οχτώ αλλοδαπών νηπίων έρχονται σε επαφή με τους νηπιαγωγούς και γενικά ενδιαφέρονται για την ενημέρωση της πορείας των παιδιών τους στο σχολικό

περιβάλλον. Οι άλλοι οχτώ, παρουσιάζονται ως αδιάφοροι και σε κάποιες περιπτώσεις ανεύθυνοι.

♦ Ένα ακόμα ερώτημα των συνεντεύξεων αφορούσε το αν οι νηπιαγωγοί που φοιτούν στο τμήμα τους αλλόθρησκα παιδιά έχουν μιλήσει στα υπόλοιπα νήπια για αυτό το ζήτημα.

Εδώ, παρουσιάζουμε το εξής στοιχείο: από τις πέντε νηπιαγωγούς που ρωτήθηκαν καμία δεν γνώριζε και δεν επιδίωξε να μάθει το θρήσκευμα των παιδιών που φοιτούν στη τάξη της, λέγοντας ότι δεν είναι από τα στοιχεία που είναι υποχρεωμένες να γνωρίζουν, «*σύμφωνα με τον νόμο*». Συνεπώς, δεν έχουν ενδιαφερθεί για αυτό το ζήτημα και τα αλλοδαπά παιδιά συμμετέχουν σε όλες τις εκδηλώσεις (θρησκευτικές γιορτές, προσευχή) κανονικά.

Μετά από τη συνέντευξη, θελήσαμε να πάρουμε κάποια δημογραφικά στοιχεία προκειμένου να φτιάξουμε το «προφίλ» των αλλοδαπών μαθητών.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται στοιχεία που μας έδωσαν οι νηπιαγωγοί και αφορούν

- 1) το χρονικό διάστημα που κατοικούν τα παιδιά στην Ελλάδα,
- 2) το βαθμό κατοχής της ελληνικής γλώσσας των παιδιών και των γονέων τους,
- 3) τη γλώσσα που χρησιμοποιούν οι αντίστοιχες οικογένειες στο σπίτι και
- 4) το θρήσκευμα των αλλοδαπών παιδιών.

1) Οι πληροφορίες που έχουμε για το χρονικό διάστημα που κατοικούν τα παιδιά στην Ελλάδα, είναι οι εξής:

ΤΑΞΕΙΣ	ΠΑΙΔΙΑ	-1 ΧΡΟΝΟ	1- 3 ΧΡΟΝΙΑ	ΠΑΝΩ ΑΠΟ 3 ΧΡΟΝΙΑ	ΚΑΝΕΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΟ
1 ^ο νηπιαγωγείο	Ελευθερία		*		
2 ^ο νηπιαγωγείο	Σοφία			*	
	Βεσελίνα		*		
3 ^ο νηπιαγωγείο	Λέντιο	*			
	Σάρα			*	
4 ^ο νηπιαγωγείο	Αϊντα	*			
	Άντζελα	*			
	Ρετζίνα			*	
	Μανώλης			*	
5 ^ο νηπιαγωγείο	Νιένης				*
	Χρήστη				*
	Τζόνι				*
	Μάριο				*
	Ματέο				*
	Γκρέτα				*
	Βαλεντίνο				*

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Έτη παραμονής στη χώρα υποδοχής

Για τα επτά αλλοδαπά παιδιά που φοιτούν σε μία τάξη, η νηπιαγωγός δεν γνώριζε για κανένα παιδί αυτό το στοιχείο. Από τα υπόλοιπα εννέα παιδιά, τα τρία, κατοικούν στην Ελλάδα για λιγότερο από ένα χρόνο, δύο παιδιά βρίσκονται στην Ελλάδα από ένα έως τρία χρόνια, και τέσσερα, διαμένουν στην Ελλάδα περισσότερο από τρία χρόνια.

2) Στον παρακάτω πίνακα, παρουσιάζεται ο βαθμός κατοχής της ελληνικής γλώσσας των αλλοδαπών παιδιών.

ΤΑΞΕΙΣ	Βαθμός κατοχής της ελλην.γλώσσας / γονείς	καθόλου	ελάχιστα	Μέτρια	Πολύ καλά	Άριστα
1 ^ο νηπιαγωγείο	Ελευθερίας		*			
2 ^ο νηπιαγωγείο	Σοφίας				*	
	Βεσελίνας			*		
3 ^ο νηπιαγωγείο	Λέντιο		*			
	Σάρας			*		
4 ^ο νηπιαγωγείο	Αϊντας			*		
	Άντζελας		*			
	Ρετζίνας			*		
	Μανώλη			*		
5 ^ο νηπιαγωγείο	Ντένης			*		
	Χρήστη			*		
	Τζόνι			*		
	Μάριο		*			
	Ματέο			*		
	Γκρέτας			*		
	Βαλεντίνου				*	

ΠΙΝΑΚΑΣ 2:βαθμός κατοχής της ελληνικής γλώσσας των νηπίων

Από τον παραπάνω πίνακα, βλέπουμε ότι από τα δεκαέξι παιδιά αλλοδαπής καταγωγής, τρία γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα ελάχιστα, οχτώ την κατέχουν μέτρια, τρία πολύ καλά και δύο είναι σε θέση να τη γνωρίζουν άριστα, σε σχέση πάντα με την ηλικία τους. Επίσης, σύμφωνα με τις νηπιαγωγούς, τα παιδιά αντιμετωπίζουν προβλήματα σε σχέση με τη σύνταξη, την προφορά και τα άρθρα. Βλέπουμε λοιπόν, πως το μεγαλύτερο ποσοστό των αλλοδαπών παιδιών 8/16 κατέχουν την ελληνική γλώσσα σε μέτριο επίπεδο.

Σχετικά με το βαθμό κατοχής της ελληνικής γλώσσας των γονέων των αλλοδαπών παιδιών, οι νηπιαγωγοί μας έδωσαν τα παρακάτω στοιχεία:

ΤΑΞΕΙΣ	Βαθμός κατοχής της ελλην.γλώσσας / γονείς	καθόλου	Ελάχιστα	Μέτρια	Πολύ καλά	Άριστα
1 ^ο νηπιαγωγείο	Ελευθερίας		*			
2 ^ο νηπιαγωγείο	Σοφίας				*	
	Βεσελίνας			*		
3 ^ο νηπιαγωγείο	Λέντιο		*			
	Σάρας			*		
4 ^ο νηπιαγωγείο	Αϊντας			*		
	Άντζελας		*			
	Ρετζίνας			*		
	Μανώλη			*		
5 ^ο νηπιαγωγείο	Ντένη			*		
	Χρήση			*		
	Τζόνι			*		
	Μάριο		*			
	Ματέο			*		
	Γκρέτας			*		
	Βαλεντινού				*	

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Βαθμός κατοχής της ελληνικής γλώσσας των γονέων

Από τα παραπάνω στοιχεία του πίνακα 3, βλέπουμε πως οι γονείς τεσσάρων παιδιών γνωρίζουν ελάχιστα την ελληνική γλώσσα, οι γονείς δέκα παιδιών την κατέχουν σε μέτριο βαθμό και τέλος, οι γονείς δύο παιδιών την γνωρίζουν πολύ καλά. Δηλαδή το μεγαλύτερο ποσοστό των γονέων των αλλοδαπών παιδιών είναι σε θέση να κατέχει μέτρια την ελληνική γλώσσα.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που προκύπτει παρατηρώντας τους πίνακες 1 και 2 και 3, είναι ότι ο βαθμός κατοχής της ελληνικής γλώσσας των παιδιών εξαρτάται και είναι σε μεγάλο βαθμό ανάλογος με τη γνώση που έχουν οι γονείς τους για την γλώσσα της χώρας υποδοχής. Τα παιδιά που παρουσιάζουν δυσκολίες στην έκφραση είναι κατά κύριο λόγο παιδιά που οι γονείς τους γνωρίζουν σε μέτριο βαθμό την ελληνική γλώσσα. Ακόμα, φαίνεται πως σημαντικός παράγοντας για την κατοχή της γλώσσας είναι και ο χρόνος διαμονής των παιδιών στη χώρα υποδοχής. Υπάρχει μια ανάλογη σχέση.

3) Σε αυτό το σημείο, παρουσιάζονται, σύμφωνα πάντα με τη νηπιαγωγό, τα στοιχεία που αναφέρονται στη γλώσσα που χρησιμοποιούν τα παιδιά αλλοδαπής καταγωγής στο σπίτι τους.

ΤΑΞΕΙΣ	Γλώσσα που χρησιμοποιούν στο οικ.περιβάλλον / παιδιά	Μητρική γλώσσα	Ελληνική γλώσσα	Μεικτά
1 ^ο νηπιαγωγείο	Ελευθερία	*		
2 ^ο νηπιαγωγείο	Σοφία			*
	Βεσελίνα	*		
3 ^ο νηπιαγωγείο	Λέντιο	*		
	Σάρα			*
4 ^ο νηπιαγωγείο	Αϊντα			*
	Αντζελα	*		
	Ρετζίνα	*		
5 ^ο νηπιαγωγείο	Μανώλης			*
	Ντένης	*		
	Χρήση	*		
	Τζόνι	*		
	Μάριο	*		
	Ματέο	*		
	Γκρέτα	*		
	Βαλεντίνο			*

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Γλώσσα που χειρίζονται οι οικογένειες των μεταναστών στο οικογενειακό περιβάλλον.

Τα στοιχεία του πίνακα 3, φανερώνουν πως από τις δεκαέξι οικογένειες αλλοδαπής καταγωγής, οι έντεκα (11) χρησιμοποιούν τη μητρική τους γλώσσα, ενώ οι πέντε (5), χρησιμοποιούν μεικτά τη μητρική τους γλώσσα και την ελληνική. Είναι φανερό πως το μεγαλύτερο ποσοστό των αλλοδαπών οικογενειών (11/16) χειρίζονται στο οικογενειακό τους περιβάλλον τη μητρική τους γλώσσα.

Ακόμα, μία επιπλέον διαπίστωση που απορρέει από τη σύγκριση των πινάκων 1, 2, 3 και 4, είναι το ότι τα παιδιά που χρησιμοποιούν μόνο τη μητρική τους γλώσσα στο οικογενειακό τους περιβάλλον, παρουσιάζουν προβλήματα χειρισμού της ελληνικής γλώσσας. Ανάλογα, τα παιδιά τα οποία χρησιμοποιούν και τις δύο γλώσσες, είναι σε θέση να χειρίζονται τη γλώσσα της χώρας υποδοχής σε ικανοποιητικότερο βαθμό.

4) Αναφορικά με το θρήσκευμα των παιδιών, καμία νηπιαγωγός δεν μπόρεσε να μας δώσει πληροφορίες, καθώς σύμφωνα με τα λεγόμενά τους, (όπως έχουμε ήδη αναφέρει) το θρήσκευμα δεν είναι στοιχείο που πρέπει να γνωρίζουν για την εγγραφή των παιδιών στο νηπιαγωγείο. Έτσι, για κανένα από τα δεκαέξι αλλοδαπά παιδιά δε γνωρίζουμε το θρήσκευμά του.

2. ΟΔΗΓΟΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα της έρευνας που προκύπτουν από τους οδηγούς παρατήρησης των νηπίων και βασίζονται στις αρχικές υποθέσεις της έρευνας. Συγκεκριμένα, παρουσιάζουμε τις εξής παραμέτρους:

- ◆ Τη συμπεριφορά των αλλοδαπών παιδιών στις ελεύθερες δραστηριότητες και στο διάλειμμα
- ◆ Τη γλώσσα που χρησιμοποιούν κατά τη διάρκεια αυτών
- ◆ Το βαθμό συμμετοχής τους στις οργανωμένες δραστηριότητες και στην προσευχή
- ◆ Το κατά πόσο είναι υπάκουα
- ◆ Το αν τηρούν τους κανόνες του σχολικού περιβάλλοντος (κανόνες τάξης και αυλής)
- ◆ Σε τι βαθμό παρουσιάζουν επιθετικότητα στο παιχνίδι και τέλος
- ◆ Το κατά πόσο είναι δειλά στις σχέσεις τους με τα άλλα παιδιά.

1) Η συμπεριφορά των αλλοδαπών παιδιών στις ελεύθερες δραστηριότητες και στο διάλειμμα, δηλαδή το τι επιλέγουν να κάνουν, φαίνονται στον πίνακα 5. Υπενθυμίζουμε ότι τα παρακάτω στοιχεία προέκυψαν από τρεις επισκέψεις στο κάθε τμήμα.

ΤΑΞΕΙΣ	Συμπεριφορές / παιδιά	Κάθεται απόμακρα	Παίζει μόνο του	Παρατηρεί μια παρέα	Παίζει με παιδιά ίδιας εθνικότητας	Παίζει 'μεικτά'
1 ^ο νηπιαγωγείο	Ελευθερία	*		**		
2 ^ο νηπιαγωγείο	Σοφία					***
	Βεσελίνα		**			*
3 ^ο νηπιαγωγείο	Λέντιο	***				
	Σάρα					***
4 ^ο νηπιαγωγείο	Αϊντα		***			
	Άντζελα				**	*
	Ρετζίνα		***			
	Μανώλης				**	*
5 ^ο νηπιαγωγείο	Ντένης	***				
	Χρήστη				***	
	Τζόνι				***	
	Μάριο				***	
	Ματέο				***	
	Γκρέτα				***	
	Βαλεντίνο					***

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Οι συμπεριφορές των αλλοδαπών παιδιών στις ελεύθερες δραστηριότητες και στο διάλειμμα.

Από τον πίνακα 5 προκύπτει ότι δύο παιδιά επιλέγουν συστηματικά να κάθονται απομακρυσμένα από τα υπόλοιπα παιδιά, τρία επιθυμούν να παίζουν μόνο τους, ένα κάθεται απόμακρα και παρατηρεί μια παρέα να παίζει, επτά νήπια επιλέγουν να παίζουν με παιδιά ίδιας εθνικότητας και τέλος, τέσσερα από τα δεκαέξι παιδιά του δείγματός μας, επιλέγουν να παίζουν μεικτά με γηγενή παιδιά και με παιδιά ίδιων εθνικοτήτων. Συνοψίζοντας, βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών, 7/16, προτιμούν να παίζουν με παιδιά της ίδιας εθνικότητας.

Παρατηρώντας τους πίνακες 2 και 5, φαίνεται ότι τα παιδιά που γνωρίζουν ελάχιστα ή μέτρια την ελληνική γλώσσα, επιλέγουν να μένουν μόνο τους και τα παιδιά που κατέχουν αρκετά καλά έως άριστα τη γλώσσα παίζουν σε μεικτές ομάδες. Μία άλλη διαπίστωση, είναι το ότι οι επτά

αλλοδαποί μαθητές που βρίσκονται σε ένα τμήμα, σε μεγάλο βαθμό προτιμούν να παίζουν αναμεταξύ τους.

2) Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα στοιχεία που δείχνουν τη γλώσσα που χρησιμοποιούν τα παιδιά στις ελεύθερες δραστηριότητες και στο διάλειμμα.

ΤΑΞΕΙΣ	Γλώσσα που χρησιμοποιούν στις ελεύθ. δραστηρ. και στο διάλειμμα. / παιδιά	Μητρική γλώσσα	Ελληνική γλώσσα	Μεικτά	Δεν μιλά καθόλου
1 ^ο νηπιαγωγείο	Ελευθερία				***
2 ^ο νηπιαγωγείο	Σοφία		***		
	Βεσελίνα		***		
3 ^ο νηπιαγωγείο	Λέντιο		***		
	Σάρα		***		
4 ^ο νηπιαγωγείο	Αίντα		***		
	Αντζελα		***		
	Ρετζίνα				***
	Μανώλης		***		
5 ^ο νηπιαγωγείο	Ντένης				***
	Χρήστη			***	
	Τζόνι			***	
	Μάριο	***			
	Ματέο			***	
	Γκρέτα			***	
	Βαλεντίνο		***		

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Γλώσσα που χρησιμοποιούν τα νήπια κατά τη διάρκεια των ελεύθερων δραστηριοτήτων και του διαλείμματος.

Τα στοιχεία που μας δίνει ο πίνακας 6, είναι πως ένα παιδί που φοιτά στο τμήμα με επτά ομοεθνή νήπια (5^ο νηπιαγωγείο) και κατέχει σε μέτριο βαθμό την ελληνική γλώσσα, μιλά στις ελεύθερες δραστηριότητες και στο διάλειμμα εξ ολοκλήρου στη μητρική του γλώσσα, οχτώ παιδιά μιλούν την ελληνική, τέσσερα νήπια, που φοιτούν και αυτά στο τμήμα των επτά αλλοδαπών νηπίων, μιλούν μεικτά και τις δύο γλώσσες ειδικά όταν συναναστρέφονται με τους ομοεθνείς τους, ενώ τρία παιδιά, εκ των οποίων τα δύο γνωρίζουν ελάχιστα την γλώσσα, δεν μιλούν καθόλου στις ελεύθερες δραστηριότητες και στο διάλειμμα. Στα δεκαέξι δηλαδή παιδιά αλλοδαπής καταγωγής, τα περισσότερα, οχτώ, επιλέγουν να εκφράζονται στην ελληνική γλώσσα και σύμφωνα με τον πίνακα 1, είναι σε θέση να την κατέχουν σε μέτριο έως και άριστο επίπεδο.

3).α) Σε αυτό το σημείο παρουσιάζεται ο βαθμός συμμετοχής των αλλοδαπών παιδιών στις τρεις οργανωμένες δραστηριότητες.

ΤΑΞΕΙΣ	Συμμετοχή στις οργαν. δραστηριότητες/ παιδιά	Καθόλου	Ελάχιστα	Αρκετά	Συνεχώς
1 ^ο νηπιαγωγείο	Ελευθερία	***			
2 ^ο νηπιαγωγείο	Σοφία		**	*	
	Βεσελίνα		***		
3 ^ο νηπιαγωγείο	Λέντιο		***		
	Σάρα		***		
4 ^ο νηπιαγωγείο	Αίντα			***	
	Άντζελα		***		
	Ρετζίνα		***		
	Μανώλης		***		
5 ^ο νηπιαγωγείο	Ντένης	***			
	Χρήστη			***	
	Τζόνι	***			
	Μάριο			***	
	Ματέο	***			
	Γκρέτα	***			
	Βαλεντίνο				***

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Η συμμετοχή των παιδιών στις οργανωμένες δραστηριότητες.

Από τον παραπάνω πίνακα, παρατηρούμε πως κατά τη διάρκεια των οργανωμένων δραστηριοτήτων, τα πέντε παιδιά που γνωρίζουν ελάχιστα έως μέτρια την ελληνική γλώσσα, δεν συμμετέχουν καθόλου, επτά συμμετέχουν ελάχιστα, τρία αρκετά και ένα το οποίο κατέχει σε άριστο βαθμό τη γλώσσα, συμμετέχει συνεχώς. Τα περισσότερα παιδιά που δε συμμετέχουν κατά τη διάρκεια των οργανωμένων δραστηριοτήτων, δείχνουν ότι παρακολουθούν και παραμένουν σιωπηλά στις θέσεις τους. Στο 5^ο νηπιαγωγείο, τα παιδιά που δε συστηματικά δε συμμετέχουν κατά τη διάρκεια των οργανωμένων δραστηριοτήτων, σηκώνονται από τις θέσεις τους και κρύβονται κάτω από τα

τραπέζια. Άρα, το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών του δείγματός μας, 7/16, συμμετέχει ελάχιστα στις οργανωμένες δραστηριότητες.

β) Όσον αφορά τη συμμετοχή των αλλοδαπών μαθητών στην προσευχή, διαπιστώθηκε πως όλα τα παιδιά της έρευνάς μας συμμετέχουν κανονικά.

4) Στο κατά πόσο τα παιδιά αλλοδαπής καταγωγής είναι υπάκουα ως προς τις νηπιαγωγούς, διαπιστώθηκε μέσω της παρατήρησης πως από τα δεκαέξι παιδιά, τα δέκα είναι υπάκουα ενώ τα έξι όχι. Τα παιδιά που δεν είναι υπάκουα, αδιαφορούν για τις παρατηρήσεις της νηπιαγωγού. Τρία από αυτά φοιτούν στο 5^ο νηπιαγωγείο, και τα υπόλοιπα τρία, στο 4^ο νηπιαγωγείο. Δηλαδή, το μεγαλύτερο ποσοστό των αλλοδαπών παιδιών του δείγματος είναι υπάκουα (10/16).

5) Τα περισσότερα παιδιά αλλοδαπής καταγωγής που φοιτούν στα πέντε νηπιαγωγεία όπου διεξάχθηκε η έρευνα, γνωρίζουν και τηρούν τους κανόνες της τάξης και της αυλής, καθώς από τα δεκαέξι παιδιά, μόνο τα τρία τα οποία φοιτούν στο ίδιο τμήμα (5^ο νηπιαγωγείο), δείχνουν πως δεν τηρούν τους κανόνες του σχολικού περιβάλλοντος. Παραδείγματος χάρη, τα παιδιά τα οποία δεν τηρούν τους κανόνες του σχολικού περιβάλλοντος αρνούνται να συμμορφωθούν στις παρατηρήσεις της νηπιαγωγού και δεν ζητούν την άδεια για να βγουν από την αίθουσα.

6) Ένα ακόμη στοιχείο που καταγράφηκε ήταν το κατά πόσο παρουσιάζουν αυτά οι αλλοδαποί μαθητές επιθετικότητα στο παιχνίδι. Κατά τη διάρκεια της παρατήρησης, συναντήσαμε μόνο μία περίπτωση επιθετικής συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα, το παιδί φοιτά στο 4^ο νηπιαγωγείο και συνηθίζει να χτυπά και να σπρώχνει τα υπόλοιπα παιδιά.

7) Τέλος, επιδιώξαμε να δούμε κατά πόσο τα παιδιά αλλοδαπής καταγωγής είναι 'δειλά' στις σχέσεις τους με τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης γηγενή και

μη, δηλαδή κατά πόσο αποφεύγουν να τα πλησιάζουν και να επιδιώκουν να βρίσκονται σε ομάδες παιδιών κατά τη διάρκεια του προγράμματος.

Από τα στοιχεία της έρευνας προκύπτει ότι: από τα δεκαέξι παιδιά αλλοδαπής καταγωγής, τα έξι είναι δειλά στις σχέσεις τους με τα υπόλοιπα παιδιά, δεν μιλούν, αποφεύγουν τους συμμαθητές τους. Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι και τα έξι είναι νήπια που γνωρίζουν από ελάχιστα έως και μέτρια την ελληνική γλώσσα. Τα υπόλοιπα δέκα παιδιά, δεν παρουσίασαν ανάλογες συμπεριφορές. Ερχόντουσαν σε επαφή με τους συμμαθητές τους και επεδίωκαν να βρίσκονται σε ομάδες παιδιών.

3. ΟΙ ΟΔΗΓΟΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Η παρατήρηση των νηπιαγωγών καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος, μας έδωσε τα παρακάτω στοιχεία:

1) Οι προσδοκίες (χαμηλές ή υψηλές) των νηπιαγωγών για τα παιδιά αλλοδαπής καταγωγής αποτέλεσε μία παράμετρο της παρατήρησης.

Μέσω της παρατήρησης και της καταγραφής των σχολίων που έκαναν οι εκπαιδευτικοί για τα παιδιά κατά τη διάρκεια του ημερησίου προγράμματος, φαίνεται πως από τα δεκαέξι συνολικά παιδιά, για τα οχτώ οι προσδοκίες των νηπιαγωγών είναι χαμηλές και για τα άλλα μισά οι προσδοκίες τους είναι υψηλές. Συγκεκριμένα, τα έξι από τα οχτώ παιδιά για τα οποία οι νηπιαγωγοί έχουν χαμηλές προσδοκίες, βρίσκονται στο τμήμα των επτά αλλοδαπών μαθητών και δεν γνωρίζουν καλά την ελληνική γλώσσα (5^ο νηπιαγωγείο). Τα στοιχεία από τα οποία προέκυψαν αυτά τα αποτελέσματα, είναι ότι έγιναν σχόλια για το γεγονός ότι θα παρουσιάσουν πολλές δυσκολίες στο δημοτικό καθώς *«δεν μπορούν να προσαρμοσθούν»*, *«συμπεριφέρονται σαν μωρά σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά της ηλικίας τους»* και *«μιλούν τη γλώσσα της εργατιάς»*. Το άλλο παιδί για το οποίο οι προσδοκίες της νηπιαγωγού φαίνονται ιδιαίτερα χαμηλές, είναι ένα νήπιο που είναι το μοναδικό αλλοδαπής καταγωγής στο τμήμα και γνωρίζει

ελάχιστα την ελληνική γλώσσα (1^ο νηπιαγωγείο). Οι προσδοκίες για το συγκεκριμένο παιδί, διαμορφώθηκαν από το ότι η νηπιαγωγός εξέφρασε την απορία της λέγοντας «*πώς θα πάει του χρόνου δημοτικό; Δεν θα τα καταφέρει. Δεν καταλαβαίνει τίποτα*» και πρόσθεσε για την οικογένειά της: «*είναι από αυτούς...τους άξεστους*». Ακόμα, για το τελευταίο παιδί που φοιτά στο 3^ο νηπιαγωγείο, οι προσδοκίες της νηπιαγωγού φαίνονται χαμηλές, καθώς σύμφωνα με τα λεγόμενά της «*δεν τα παίρνει εύκολα, σε σχέση με τα άλλα παιδιά*».

2) Ένα άλλο στοιχείο της παρατήρησης ήταν να διαπιστώσουμε κατά πόσο είναι οι νηπιαγωγοί διατεθειμένοι να βοηθήσουν τα αλλοδαπά παιδιά να ξεπεράσουν τα ποικίλα προβλήματα.

Από τις συζητήσεις και τον τρόπο που επικοινωνούσαν με τα παιδιά στην τάξη, φάνηκε πως από τις πέντε νηπιαγωγούς, οι δύο φαίνονται να είναι διατεθειμένες να βοηθήσουν αυτά τα παιδιά (χωρίς όμως να γνωρίζουν τις σωστές μεθόδους), καθώς η μία ισχυρίστηκε ότι είχε προετοιμάσει μια δραστηριότητα σε σχέση με τη γνωριμία της χώρας προέλευσης των αλλοδαπών μαθητών, αλλά μέχρι τον Μάρτιο δεν την είχε εφαρμόσει, και δανείζει στους γονείς των μεταναστών βιβλία για να μάθουν την ελληνική γλώσσα (3^ο νηπιαγωγείο). Η άλλη (2^ο νηπιαγωγείο), προσπαθεί να μην κάνει γνωστή την καταγωγή των δύο αλλοδαπών παιδιών για να μην δημιουργηθούν τυχόν περιστατικά περιθωριοποίησης και ρατσισμού. Οι άλλες τρεις (1^ο, 4^ο, 5^ο νηπιαγωγείο), φαίνεται να αδιαφορούν για τα προβλήματα των αλλοδαπών μαθητών καθώς δεν έχουν κάνει έστω κάποιες ανάλογες ενέργειες.

3) Τα παρακάτω στοιχεία, αναφέρονται στις σχέσεις μεταξύ νηπιαγωγών και γονέων των αλλοδαπών παιδιών.

Σε αυτό το σημείο διαπιστώθηκε πως δύο στις πέντε νηπιαγωγούς (2^ο και 3^ο νηπιαγωγείο) γνωρίζουν κάποιες πληροφορίες για το οικογενειακό περιβάλλον των παιδιών. Οι υπόλοιπες, γνωρίζουν μόνο τα στοιχεία από την εγγραφή των παιδιών στο νηπιαγωγείο και μία από αυτές που βρίσκεται στο

5^ο νηπιαγωγείο, δηλώνει για του γονείς των μεταναστών: «*Ε., δεν έχω πιάσει και κουβέντα μαζί τους..*»

4) Εδώ, θα δούμε το κατά πόσο οι νηπιαγωγοί ενθαρρύνουν τα αλλοδαπά παιδιά να εκφράζονται στη μητρική τους γλώσσα.

Από τις πέντε νηπιαγωγούς, η μία ενθάρρυνε τα παιδιά, καθώς κατά τη διάρκεια της έρευνας, τους ζητούσε να μεταφράσουν στη μητρική τους γλώσσα κάποιες λέξεις. Η συγκεκριμένη νηπιαγωγός βρίσκεται στο τμήμα με τα επτά παιδιά αλβανικής καταγωγής (5^ο νηπιαγωγείο). Όταν συνέβαινε αυτό, τα γηγενή παιδιά χαμογελούσαν και δε φάνηκε να ενοχλούνται. Τα αλλοδαπά παιδιά αντίστοιχα, απαντούσαν με χαρά και ενθουσιασμό.

5) Ένα ακόμα στοιχείο που θελήσαμε να διερευνήσουμε, ήταν το κατά πόσο οι νηπιαγωγοί δίνουν την ευκαιρία στα παιδιά να προσευχηθούν με το δικό τους τρόπο σε περίπτωση που είναι αλλόθρησκα.

Από την έρευνα, προέκυψε, όπως έχει ήδη αναφερθεί, πως καμία νηπιαγωγός δεν έχει κάνει κάποια τέτοια ενέργεια, και δεν έχουν επιδιώξει να μάθουν αν υπάρχουν στο τμήμα τους αλλόθρησκα νήπια.

6). Ένα τελευταίο στοιχείο που προέκυψε μέσω των συζητήσεων με τις νηπιαγωγούς, αφορά τις προσωπικές πεποιθήσεις και στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι σε διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες. Από τις πέντε νηπιαγωγούς που εργάζονται στα νηπιαγωγεία της έρευνάς μας, οι τρεις, εξέφρασαν τα εξής σχόλια που φανερώουν τις αρνητικές αντιλήψεις και ρατσιστικές τάσεις για τις οικογένειες μεταναστών:

1^ο νηπιαγωγείο: « οι υπόλοιποι γονείς, δεν ξέρουν ότι (η Ελευθερία) είναι απ' αυτούς..»

« είναι απ' αυτούς.. τους άξεστους..» (αναφέρεται στην οικογένεια του παιδιού)

4^ο νηπιαγωγείο: « Σε λίγα χρόνια τα σχολεία μας θα γεμίσουν Αλβανούς..»

5^ο νηπιαγωγείο: «πρέπει να γίνουν ειδικά σχολεία. Είναι κρίμα για τα ελληνάκια να μένουν πίσω».

«πέφτει το επίπεδο της τάξης» (λόγω των αλλοδαπών παιδιών).

«Να!! Σε αυτό το σημείο υπάρχει διαφοροποίηση! Είναι εντελώς ανεύθυνοι!». (αναφέρεται στους γονείς των αλλοδαπών νηπίων, γιατί είχαν ξεχάσει να δώσουν φαγητό σε ένα παιδί).

« Σήμερα νομίζω πως είμαι στην Αλβανία».

« Ξέρεις πόσο δύσκολο είναι να δουλεύεις με παιδιά προνήπια, αγόρια και αλβανάκια; Ο χειρότερος συνδυασμός!».

«.. μιλούν τη γλώσσα της εργατιάς» (παιδιά και γονείς).

«..τι εργασία είναι αυτή που πήρες;!! Με αλβανούς;».

«Ε.., δεν έχω πάσει και κουβέντα μαζί τους..»

(αναφέρεται στους γονείς των αλλοδαπών παιδιών)

4. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΤΩΝ ΓΗΓΕΝΩΝ ΝΗΠΙΩΝ

Στη συνέχεια, καταγράφονται οι απαντήσεις των γηγενών παιδιών στις ερωτήσεις που αποσκοπούσαν να διερευνήσουν τις απόψεις τους για τους συμμαθητές τους διαφορετικής καταγωγής. Υπενθυμίζουμε ότι για κάθε παιδί ρωτούσαμε 2 συμμαθητές του ίδιου φύλου και ένα του αντίθετου. Η επιλογή των παιδιών ήταν τυχαία και συχνά χρειάστηκε να ρωτήσουμε το ίδιο παιδί για περισσότερα από ένα παιδιά αλλοδαπής καταγωγής, ειδικά στην περίπτωση του 5^{ου} νηπιαγωγείου, που τα αλλοδαπά παιδιά ήταν σχεδόν όσα και τα γηγενή. Καταγράψαμε τις απαντήσεις τους όπως ακριβώς εκφράστηκαν. Όπως φαίνεται και παρακάτω, συχνά κάποια παιδιά απαντούσαν μονολεκτικά χωρίς να αιτιολογούν τις απαντήσεις τους, παρ' όλες τις παραινέσεις μας να εκφραστούν περισσότερο. Οι ερωτήσεις που γίνονταν στα παιδιά ήταν διατυπωμένες ως εξής: «είναι φίλη/ φίλος σου;», «κάνετε παρέα;», «αν όχι, γιατί;»

◆ 1^ο νηπιαγωγείο

1. Για την Ελευθερία, έχουμε τα εξής στοιχεία:

κορίτσι: «όχι! Δεν ξέρει τίποτα!» τι εννοείς; Ότι δε μιλά; «ναι!»

κορίτσι: «Ε.. όταν δεν είναι άλλοι εδώ.. κάνω παρέα.»

αγόρι: «ναι, με όλα τα κορίτσια κάνω παρέα».

◆ 2^ο νηπιαγωγείο

2. Οι απαντήσεις που δόθηκαν για τη Σοφία:

κορίτσι: «ναι, την έχω φίλη»

κορίτσι: « κάνουμε παρέα».

Αγόρι «ναι, την έχω φίλη».

3. Απαντήσεις που αφορούν τη Βεσελίνα:

κορίτσι: «όχι!» «γιατί έτσι!»

κορίτσι: «όχι, γιατί δε μας αφήνει σε ησυχία».

Αγόρι: «όχι, γιατί το μάτι της είναι κόκκινο».

◆ 3^ο νηπιαγωγείο

4. Οι απαντήσεις των παιδιών για τον Λέντιο.

Αγόρι: «όχι, δεν τον έχω φίλο»

Αγόρι: «όχι»

Κορίτσι: « ναι, τον έχω φίλο»

5. Οι απαντήσεις για την Σάρα:

κορίτσι: «Ε..όχι και πολύ..»

κορίτσι: «όχι..»

αγόρι: «ναι, την έχω φίλη».

◆ 4^ο νηπιαγωγείο

6. Οι απαντήσεις των γηγενών παιδιών για την Αϊντα:

κορίτσι: «ναι, την έχω φίλη»

κορίτσι: «ναι, την έχω φίλη»

αγόρι: «ναι!»

7.Οι απαντήσεις για την Αντζελα:

κορίτσι: «όχι, δε σου λέω το γιατί!» (το συγκεκριμένο κοριτσάκι είχε πει πριν καιρό στην τάξη: «εγώ δε θέλω να κάνω παρέα με Αλβανούς».)

κορίτσι: «ναι, κάνω παρέα»

αγόρι: «όχι..»

8.Οι απαντήσεις για τη Ρετζίνα:

κορίτσι: «όχι, δεν την έχω φίλη».

Κορίτσι: «ναι, είναι το καλύτερο παιδί».

Αγόρι: «όχι γιατί με χτυπάει».

9. Οι απαντήσεις για τον Μανώλη:

αγόρι: «όχι, γιατί είναι κακό παιδί»

αγόρι: «όχι, γιατί με χτυπά»

κορίτσι: «όχι, γιατί χτυπά τα άλλα παιδιά»

◆ 5^ο νηπιαγωγείο

10. Οι απαντήσεις για τον Ντένης:

αγόρι: «όχι, δεν μιλάει»

αγόρι: «κάνω παρέα»

κορίτσι: «όχι, γιατί δε μιλά καθόλου»

11.Οι απαντήσεις για τον Χρήστη:

αγόρι: «ναι, είναι φίλος μου»

αγόρι: «δεν τον κάνω παρέα ..έτσι!»

κορίτσι: «όχι! Γιατί δε θέλω».

12.Οι απαντήσεις για τον Τζόνι:

αγόρι: «κάνω παρέα»

αγόρι: «κάνω παρέα αλλά τσιρίζει..»

κορίτσι: «ναι, κάνω παρέα»

13.Οι απαντήσεις για τον Μάριο:

αγόρι: «ναι, κάνω παρέα»

αγόρι: «κάνω λίγο παρέα»

κορίτσι: «όχι!»

14. Οι απαντήσεις για τον Ματέο:

αγόρι: « ναι, κάνω παρέα»

αγόρι: «ναι..»

κορίτσι: «όχι,..έτσι»

15. Οι απαντήσεις των παιδιών για τη Γκρέτα:

κορίτσι: «ναι, κάνω παρέα»

κορίτσι: «όχι, δεν κάνω γιατί δεν τη θέλουν οι φίλες μου».

Αγόρι: «ναι, είναι φίλη μου»

16. Οι απαντήσεις των γηγενών παιδιών για τον Βαλεντίνο:

αγόρι: « κάνω παρέα»

αγόρι: «ναι, είναι ο καλύτερός μου φίλος».

Κορίτσι: «όχι, δεν κάνω παρέα.. έτσι».

Από τα παραπάνω στοιχεία, βλέπουμε ότι είκοσι τρεις απαντήσεις δείχνουν μια θετική στάση προς τα παιδιά αλλοδαπής καταγωγής και είκοσι δύο φανερώουν αρνητικές θέσεις. Ακόμη, τρεις απαντήσεις, έτσι όπως είναι διατυπωμένες, δείχνουν ενδιάμεσες στάσεις, όχι και τόσο ξεκάθαρες. Από τα δεκαέξι αλλοδαπά νήπια, για τα δύο από αυτά σημειώθηκαν και από τους τρεις ερωτηθέντες αρνητικά σχόλια και για τρία αλλοδαπά παιδιά, εκφράστηκαν από όλους τους ερωτηθέντες θετικές απαντήσεις. Τα παιδιά τα οποία έχουν λάβει αρνητικά σχόλια, είναι παιδιά που γνωρίζουν από ελάχιστα έως μέτρια την ελληνική γλώσσα και φοιτούν στο 2^ο και 4^ο νηπιαγωγείο. Τα παιδιά που έχουν συγκεντρώσει θετικά σχόλια, φοιτούν στο 2^ο, 4^ο και 5^ο νηπιαγωγείο. Για τα υπόλοιπα 11 αλλοδαπά παιδιά, οι στάσεις δεν είναι ξεκάθαρες.

Όσον αφορά τις απαντήσεις των γηγενών παιδιών, στις περισσότερες περιπτώσεις δεν είναι αιτιολογημένες και απέφευγαν να δώσουν επιπλέον στοιχεία. Τρία παιδιά στήριξαν την άποψή τους λέγοντας ότι οι συμμαθητές τους για τους οποίους ρωτήθηκαν δεν γνωρίζουν τη γλώσσα και τα υπόλοιπα γηγενή νήπια που απάντησαν αρνητικά στις ερωτήσεις, στήριξαν τις

απόψεις τους με δικαιολογίες όπως δεν τη θέλει η φίλη μου, το μάτι της είναι κόκκινο , χτυπά τα άλλα παιδιά, είναι κακό παιδί.

Τα αλλοδαπά παιδιά που συγκέντρωσαν κυρίως θετικά σχόλια από τους γηγενείς συμμαθητές τους, ήταν κατά κύριο λόγο νήπια, όπως προέκυψε από την έρευνά μας, που γνώριζαν σε ικανοποιητικό επίπεδο τη γλώσσα της χώρας υποδοχής και ήταν «ανοιχτά» προς όλους τους συμμαθητές τους.

Ένα άλλο στοιχείο που προέκυψε από την έρευνα για τις στάσεις των γηγενών νηπίων, είναι οι φράσεις που ακούστηκαν στο 3^ο νηπιαγωγείο όπου φοιτούν δύο παιδιά αλβανικής καταγωγής:

« εσύ δεν ξέρεις τίποτα!» είπε ένα παιδί στον Λέντιο.

« κοίτα τι ασχημομούρης είναι ο Λέντι..»

«κατάλαβες τίποτα; Εγώ όχι!», «Αλβανός είναι..» Είπαν ειρωνικά δύο παιδιά όταν ο συμμαθητής τους μίλησε στα αλβανικά με τη γιαγιά του.

« Ροζ είναι!!, όχι ροζ» είπε ένα παιδί επίσης με ειρωνικό τρόπο προσπαθώντας να διορθώσει τον συμμαθητή του.

«Χρίστο.. ο Λέντιο σε είπε Κρίστο!» είπε ένα άλλο παιδί κοιτώντας υποτιμητικά τον Λέντιο.

« Α! αυτός; Είναι Αλβανός!», είπε ένα κοριτσάκι στη φίλη της.

Όλα τα παραπάνω σχόλια, αφορούσαν το ίδιο παιδί που τη συγκεκριμένη μέρα τον άκουσαν να μιλά στη μητρική του γλώσσα με τη γιαγιά του.

Παρατηρώντας όλα τα παραπάνω, φαίνεται πως οι στάσεις των γηγενών παιδιών δεν είναι ξεκάθαρες, καθώς από τις 48 απαντήσεις, οι 23 είναι θετικές, οι 22 δείχνουν, όπως προαναφέρθηκε, αρνητικές στάσεις και 3 απαντήσεις δεν είναι ξεκάθαρες.

Γ' ΜΕΡΟΣ
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε αυτό το σημείο, θα εξετάσουμε τα συμπεράσματα προέκυψαν από την ερευνητική διαδικασία και το βαθμό στον οποίο επαληθεύτηκαν οι αρχικές μας υποθέσεις. Ακόμα, θα δούμε τα στοιχεία που προέκυψαν για την κάθε τάξη χωριστά και κάποιες άλλες διαπιστώσεις που έγιναν από την ανάλυση των αποτελεσμάτων.

Από τα στοιχεία που μας έδωσαν οι εκπαιδευτικοί για τους αλλοδαπούς μαθητές, συμπεραίνουμε ότι :

- ♦ Τα περισσότερα παιδιά του δείγματός μας, κατέχουν την ελληνική γλώσσα σε μέτριο επίπεδο,
- ♦ το μεγαλύτερο ποσοστό των γονέων των αλλοδαπών παιδιών γνωρίζει σε μέτριο βαθμό την ελληνική γλώσσα και τέλος,
- ♦ το μεγαλύτερο ποσοστό των αλλοδαπών οικογενειών, μιλούν στο οικογενειακό τους περιβάλλον τη μητρική τους γλώσσα.

Όσον αφορά τα στοιχεία από τις συνεντεύξεις των νηπιαγωγών, παρατηρώντας τα αποτελέσματα, φανερώνεται ότι:

- ♦ Καμία από τις νηπιαγωγούς μέχρι το χρονικό διάστημα της διεξαγωγής της έρευνας δεν είχε εντάξει στο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου δραστηριότητες με σκοπό την ανάδειξη των διαφορετικών πολιτισμικών στοιχείων των αλλοδαπών μαθητών.
- ♦ Ένα άλλο συμπέρασμα από τις συνεντεύξεις των νηπιαγωγών, είναι ότι σύμφωνα με τα λεγόμενά τους στις περισσότερες πολυπολιτισμικές τάξεις (4/5) δεν δημιουργούνται προβλήματα που πηγάζουν από τη φοίτηση των αλλοδαπών παιδιών στο νηπιαγωγείο. Παρ' όλα αυτά όμως, εξακολουθούν κάποια γηγενή παιδιά να εκφράζονται σε μερικές περιπτώσεις με άσχημο και υποτιμητικό τρόπο για τους συμμαθητές τους αλλοδαπής καταγωγής. Ακόμα, πρέπει να σημειωθεί ότι στις περισσότερες τάξεις όπου φοιτούν παιδιά αλλοδαπής

καταγωγής (3/5), σημειώθηκαν και στο παρελθόν άσχημες συμπεριφορές και ρατσιστικά σχόλια από τα γηγενή παιδιά.

- ♦ Μία άλλη διαπίστωση, σύμφωνα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών, είναι ότι στα περισσότερα νηπιαγωγεία που διαθέτουν πολυπολιτισμικό ύφος (3/5) δεν παρουσιάζονται διαφοροποιήσεις στη συμπεριφορά και στην επίδοση των αλλοδαπών παιδιών.
- ♦ Εκτός, αυτού, τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων δείχνουν ότι από τα δεκαέξι παιδιά που έλαβαν μέρος στην έρευνα, οι γονείς των οχτώ αλλοδαπών νηπίων έρχονται σε επαφή με τη νηπιαγωγό και ενδιαφέρονται για την ενημέρωση της πορείας των παιδιών τους στο σχολικό περιβάλλον. Οι γονείς που παρουσιάζονται ως αδιάφοροι, σύμφωνα πάντα με τις μαρτυρίες των νηπιαγωγών, είναι αυτοί που δε γνωρίζουν σε ικανοποιητικό επίπεδο την ελληνική γλώσσα.
- ♦ Ένα άλλο συμπέρασμα της ερευνητικής διαδικασίας, είναι το γεγονός ότι καμία νηπιαγωγός δεν γνώριζε το θρήσκευμα των αλλοδαπών παιδιών.

Από τους οδηγούς παρατήρησης των νηπίων συμπεραίνεται ότι:

- ♦ τα περισσότερα παιδιά αλλοδαπής καταγωγής επιλέγουν να εκφράζονται στη μητρική τους γλώσσα κατά τη διάρκεια των ελεύθερων δραστηριοτήτων και του διαλείμματος,
- ♦ το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών του δείγματος συμμετέχει ελάχιστα στις οργανωμένες δραστηριότητες,
- ♦ τα περισσότερα παιδιά δείχνουν υπακοή στις νηπιαγωγούς και τηρούν τους κανόνες του σχολικού περιβάλλοντος
- ♦ τα αλλοδαπά παιδιά δεν παρουσιάζουν επιθετική συμπεριφορά και τέλος,
- ♦ το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματός μας δεν είναι δειλό στις σχέσεις με τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τους οδηγούς παρατήρησης των νηπιαγωγών.

- ♦ Οι περισσότεροι νηπιαγωγοί (3/5) δεν είναι διατεθειμένοι να βοηθήσουν τα παιδιά να ξεπεράσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και δεν γνωρίζουν πληροφορίες για το οικογενειακό περιβάλλον των παιδιών,

καθώς μόνο μία είχε επαφή με την οικογένεια του αλλοδαπού μαθητή, δανειζοντας βιβλία για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και η άλλη, έχοντας την πρόθεση να βοηθήσει, δεν έκανε γνωστή την καταγωγή των αλλοδαπών παιδιών.

- ♦ Οι περισσότερες (4/5) δεν ενθάρρυναν τα αλλοδαπά παιδιά να εκφράζονται στη μητρική τους γλώσσα, καθώς μόνο μία συναντήσαμε να ενθαρρύνει τα παιδιά να μεταφράσουν κάποιες λέξεις στη μητρική τους γλώσσα. Αυτή η ενέργεια είναι σημαντική γιατί φέρνει τα γηγενή παιδιά πιο κοντά στους συμμαθητές τους, τα βοηθά να τους αποδεχθούν και να κατανοήσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν να εκφραστούν στην ελληνική γλώσσα, που είναι ξένη προς αυτά. Τέλος,
- ♦ καμία νηπιαγωγός δεν έδινε την ευκαιρία στα παιδιά να προσευχηθούν με το δικό τους τρόπο.

Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις των γηγενών νηπίων, βλέπουμε ότι

- ♦ δεν υπάρχει μια γενικότερη στάση απέναντι στους αλλοδαπούς μαθητές, καθώς οι στάσεις και οι απόψεις των γηγενών παιδιών, δεν είναι ξεκάθαρες.

Στη συνέχεια, εξετάζεται το κατά πόσο οι αρχικές υποθέσεις της έρευνας επαληθεύτηκαν.

Η πρώτη υπόθεση της έρευνας, «υποστήριζε» ότι οι περισσότεροι νηπιαγωγοί δεν βοηθούν – είτε λόγω έλλειψης κατάρτισης είτε λόγω προσωπικών αντιλήψεων – τους αλλοδαπούς μαθητές να ενταχθούν ομαλά στο σχολικό περιβάλλον και δεν σέβονται τις πολιτισμικές τους διαφοροποιήσεις.

Κάτι τέτοιο επιβεβαιώνεται, καθώς, όπως είδαμε, μέχρι το διάστημα που πραγματοποιήθηκε η έρευνα, καμία νηπιαγωγός δεν είχε κάνει κάποια ενέργεια μέσα στο σχολικό περιβάλλον με σκοπό την αντιμετώπιση των προβλημάτων των αλλοδαπών παιδιών ούτε και είχε επιδιώξει να γνωρίσει τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Παρ' όλα αυτά, μόνο μία νηπιαγωγός μπορούμε να πούμε ότι επεδίωξε να βοηθήσει σε κάποιο βαθμό τις οικογένειες των αλλοδαπών παιδιών, δανειζοντάς τους βιβλία για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας.

Σύμφωνα με τη δεύτερη υπόθεση, μπορούμε να πούμε ότι δεν επιβεβαιώνεται σε όλους τους τομείς. Η μία παράμετρος της υπόθεσης, είναι ότι αρκετά από τα αλλοδαπά παιδιά του δείγματός μας, θα ήταν δειλά στις σχέσεις τους με τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης, δηλαδή θα έδειχναν κάποιο δισταγμό. Από τα αποτελέσματα, δεν προέκυψε κάτι τέτοιο, αφού τα περισσότερα παιδιά δεν εμφάνισαν ανάλογες συμπεριφορές. Ένα άλλο σκέλος της υπόθεσης, ήταν ότι τα αλλοδαπά παιδιά παρουσιάζουν επιθετικότητα στο ομαδικό παιχνίδι. Παρατηρώντας τα αποτελέσματα, φαίνεται ότι κάτι τέτοιο δεν ισχύει, καθώς από τα συνολικά δεκαέξι αλλοδαπά νήπια, μόνο το ένα έχει εκδηλώσει επιθετική συμπεριφορά προς τους συμμαθητές του. Το τρίτο σκέλος της υπόθεσης, αναφερόταν στο το ότι τα παιδιά των μεταναστών προτιμούν να συναναστρέφονται με παιδιά ίδιας εθνικότητας. Από την επεξεργασία των αποτελεσμάτων, φανερώνεται ότι από τα δεκαέξι παιδιά του δείγματός μας, τα επτά παρουσίαζαν ανάλογες συμπεριφορές και αξίζει να σημειωθεί ότι φοιτούσαν στα τμήματα όπου υπήρχαν αρκετοί ομοεθνείς (4^ο και 5^ο νηπιαγωγείο).

Σχετικά με την τελευταία υπόθεση, που υποστήριζε ότι τα γηγενή παιδιά αποφεύγουν να συναναστρέφονται με τους αλλοδαπούς συμμαθητές μπορούμε να πούμε ότι δεν διαπιστώθηκε μια ξεκάθαρη στάση, καθώς οι περισσότερες απαντήσεις δεν ήταν ξεκάθαρες. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, που προέκυψαν από τις απαντήσεις των γηγενών παιδιών, οι λόγοι για τους οποίους φαίνεται να αποφεύγουν τους αλλοδαπούς μαθητές, είναι η διαφοροποίηση της γλώσσας αφού οι μαθητές που απέσπασαν τα αρνητικά σχόλια, ήταν παιδιά που κατέχουν σε ελάχιστο έως μέτριο βαθμό την ελληνική. Ένας άλλος λόγος, που συνετέλεσε στην αρνητική στάση των γηγενών παιδιών ήταν τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις που υιοθετούνται από ευρύτερο περιβάλλον. Αυτό, επιβεβαιώνεται από τα σχόλια που έκαναν κάποια παιδιά κατά τη διάρκεια του ημερησίου προγράμματος.

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά της κάθε τάξης, όπως διαμορφώθηκαν από την διαδικασία της έρευνας.

1^ο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Στο 1^ο νηπιαγωγείο φοιτά ένα αλλοδαπό παιδί από την Αλβανία και δεν γνωρίζει σχεδόν καθόλου την ελληνική γλώσσα. Είναι δειλό στις σχέσεις του με τα υπόλοιπα παιδιά και αποφεύγει να βρίσκεται μέσα σε ομάδες. Δεν συμμετέχει καθόλου στις οργανωμένες δραστηριότητες και δείχνει υπερβολική υπακοή στη νηπιαγωγό. Η νηπιαγωγός, γνωρίζει τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει παρ' όλα αυτά όμως αδιαφορεί να κάνει κάποια ενέργεια για να βοηθήσει το παιδί. Συγκεκριμένα δηλώνει ότι:

« οι υπόλοιποι γονείς, δεν ξέρουν ότι (η Ελευθερία) είναι απ' αυτούς..»

« είναι απ' αυτούς.. τους άξεστους..» (αναφέρεται στην οικογένεια του παιδιού).

Οι συμμαθητές της, αποφεύγουν να την κάνουν παρέα καθώς δεν γνωρίζει τη γλώσσα.

2^ο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Στο 2^ο νηπιαγωγείο, φοιτούν δύο παιδιά αλλοδαπής καταγωγής. Η Σοφία, που κατέχει σε άριστο βαθμό την ελληνική γλώσσα, δεν παρουσιάζει προβλήματα στις σχέσεις της με τα άλλα παιδιά και είναι πολύ αγαπητή από τους συμμαθητές της. Η Βεσελίνα, γνωρίζει μέτρια τη γλώσσα και δείχνει να αποφεύγει τους συμμαθητές της. Η νηπιαγωγός, δηλώνει ότι δεν έχει μιλήσει για την διαφορετική προέλευση των παιδιών, γιατί δεν χρειάστηκε καθώς από την αρχή της σχολικής χρονιάς είχε πει σε όλα τα παιδιά ότι *«πρέπει όλοι να είναι φίλοι»*. Τα γηγενή παιδιά, δείχνουν να είναι θετικά διατεθειμένα προς την Σοφία, αλλά δεν συμβαίνει το ίδιο και για το άλλο παιδί. Αποφεύγουν να συναναστρέφονται μαζί του χωρίς να θέλουν να εκφράσουν τους λόγους για το οποίο συμβαίνει αυτό.

3^ο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Στο τρίτο νηπιαγωγείο, φοιτούν δύο παιδιά αλβανικής καταγωγής. Και οι δύο μαθητές γνωρίζουν μέτρια τη γλώσσα της χώρας υποδοχής και

δείχνουν ότι δεν έχουν προσαρμοσθεί επαρκώς στο σχολικό περιβάλλον. Η νηπιαγωγός γνωρίζει τις ιδιαιτερότητες των παιδιών και έχει κάνει κάποιες προσπάθειες να επιλύσει τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Δανείζει στους γονείς βιβλία για την εκμάθηση της γλώσσας και είχε ετοιμάσει δραστηριότητα με σκοπό την γνωριμία με τη χώρα προέλευσης των παιδιών αλλά όπως έχουμε προαναφέρει, μέχρι το Μάρτιο δεν την είχε πραγματοποιήσει. Παρ' όλα αυτά όμως, τα γηγενή παιδιά του τμήματος, αποφεύγουν να συναναστρέφονται μαζί τους και τους έχουν απευθύνει ρατσιστικά και υποτιμητικά σχόλια, όπως *«εσύ είσαι αλβανάκι και να μην παίζεις μαζί μας»*. Σε γενικές γραμμές, στο τμήμα αυτό επικρατεί μια αρνητική διάθεση από τα περισσότερα γηγενή παιδιά για τους αλλοδαπούς συμμαθητές τους.

4^ο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Σε αυτό το τμήμα, φοιτούν τέσσερις μαθητές από την Αλβανία. Οι δύο γνωρίζουν μέτρια την ελληνική γλώσσα. Από αυτά τα δύο, το ένα παιδί είναι απόμακρο και δειλό προς τα άλλα παιδιά και επιλέγει να κάθεται απόμακρα και το άλλο παίζει με παιδιά ίδιας εθνικότητας αλλά δεν παρουσιάζει προβλήματα στις σχέσεις του με τα γηγενή παιδιά. Τα υπόλοιπα δύο παιδιά αλλοδαπής καταγωγής, κατέχουν σε πολύ καλό βαθμό την ελληνική γλώσσα. Από αυτά, το ένα αποφεύγει τους συμμαθητές του και το άλλο παρουσιάζει επιθετική συμπεριφορά και συνηθίζει να συναναστρέφεται με παιδιά ίδιας εθνικότητας. Σύμφωνα με τη νηπιαγωγό, τα παιδιά δεν παρουσιάζουν προβλήματα καθώς *«τα αντιμετωπίζει όλα το ίδιο»*. Ακόμα, εξέφρασε την ανησυχία ότι: *«σε λίγα χρόνια τα σχολεία μας θα γεμίσουν Αλβανούς.»* Οι στάσεις των γηγενών παιδιών του τμήματος, φαίνονται να είναι αρνητικές απέναντι σε τρία από τα τέσσερα παιδιά, ενώ για το παιδί το οποίο είναι απομονωμένο, οι στάσεις τους είναι θετικές. Ακόμη, και σε αυτό το τμήμα σημειώθηκαν ρατσιστικά περιστατικά από ένα παιδί που δήλωσε: *«Εγώ δε θέλω να κάνω παρέα με Αλβανούς»*.

5^ο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Στο τελευταίο νηπιαγωγείο της έρευνας, φοιτούν επτά παιδιά από την Αλβανία. Τα πέντε, γνωρίζουν από ελάχιστα έως μέτρια την ελληνική γλώσσα και τα άλλα δύο, την κατέχουν πολύ καλά και άριστα. Σε αυτό το τμήμα, τα πέντε παιδιά αλλοδαπής καταγωγής, που δε γνωρίζουν επαρκώς τη γλώσσα της χώρας υποδοχής, παίζουν αναμεταξύ τους και χρησιμοποιούν συχνά τη μητρική τους γλώσσα κατά τη διάρκεια των ελεύθερων δραστηριοτήτων. Το παιδί που κατέχει άριστα τη γλώσσα παίζει σε μεικτές ομάδες και το παιδί που κατέχει ελάχιστα την ελληνική γλώσσα, είναι απομονωμένο, δε μιλά σε κανέναν και αποφεύγει όλους τους συμμαθητές του. Γενικά, τα παιδιά του συγκεκριμένου τμήματος, σύμφωνα με τη νηπιαγωγό, δεν έχουν προσαρμοσθεί στο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου. Η νηπιαγωγός αδιαφορεί για την εξέλιξή τους και δηλώνει φανερά τις προσωπικές της αντιλήψεις για τη συγκεκριμένη εθνική ομάδα λέγοντας:

«πρέπει να γίνουν ειδικά σχολεία. Είναι κρίμα για τα ελληνάκια να μένουν πίσω».

«πέφτει το επίπεδο της τάξης» (λόγω των αλλοδαπών παιδιών).

«Να!! Σε αυτό το σημείο υπάρχει διαφοροποίηση! Είναι εντελώς ανεύθυνοι!». (αναφέρεται στους γονείς των αλλοδαπών νηπίων, γιατί είχαν ξεχάσει να δώσουν κολατσιό σε ένα παιδί).

« Σήμερα νομίζω πως είμαι στην Αλβανία».

« Ξέρεις πόσο δύσκολο είναι να δουλεύεις με παιδιά προνήπια, αγόρια και αλβανάκια; Ο χειρότερος συνδυασμός!».

«.. μιλούν τη γλώσσα της εργατιάς» (παιδιά και γονείς).

«.. τι εργασία είναι αυτή που πήρες!! Με αλβανούς!!».

«Ε., δεν έχω πιάσει και κουβέντα μαζί τους.» (αναφέρεται στους γονείς των αλλοδαπών παιδιών)

Τα γηγενή παιδιά του τμήματος, σύμφωνα με τα λεγόμενά τους, δείχνουν μια θετική στάση μόνο προς τους τρεις αλλοδαπούς συμμαθητές τους εκ των οποίων οι δύο μιλούν μέτρια τα ελληνικά και ένας κατέχει τη γλώσσα σε άριστο βαθμό.

Με την παρατήρηση των αποτελεσμάτων, προκύπτουν και κάποια άλλα σημαντικά συμπεράσματα. Ένα από αυτά, είναι το γεγονός ότι η άγνοια της γλώσσας της χώρας υποδοχής, είναι ο σημαντικότερος λόγος για την δημιουργία των προβλημάτων των αλλοδαπών μαθητών. Τα παιδιά που δεν κατέχουν σε ικανοποιητικό επίπεδο την ελληνική γλώσσα, παρουσιάζουν αισθήματα κατωτερότητας, έλλειψη αυτοπεποίθησης και έχουν την τάση να είναι απόμακρα από την σχολική ομάδα καθώς δεν μπορούν να επικοινωνήσουν. Επίσης, μία άλλη διαπίστωση είναι το ότι ο λόγος για τον οποίο κάποια από τα γηγενή παιδιά απέφευγαν τους αλλοδαπούς μαθητές, ήταν το ότι δεν υπήρχε αυτός ο κώδικας επικοινωνίας.

Ένα ακόμα συμπέρασμα που προέκυψε από την παρατήρηση στους χώρους των νηπιαγωγείων, είναι ότι τα αλλοδαπά παιδιά είναι καταδικασμένα να χάσουν το πολιτισμικό τους κεφάλαιο και την επαφή με τις ρίζες τους. Φαίνεται ότι το θέμα του πολιτισμικού κεφαλαίου ως σημαντικού φορτίου για κάθε παιδί, είναι κάτι που δεν απασχολεί τις νηπιαγωγούς του δείγματός μας, αφού δεν έχει γίνει η παραμικρή προσπάθεια για ανταλλαγή πληροφοριών με σκοπό τη γνωριμία των χωρών καταγωγής των παιδιών, των συνήθειών τους, των παραδόσεων και τη σύγκριση με την επικρατούσα. Το μόνο που ισχυρίστηκαν ήταν ότι δεν πρέπει να διαχωρίζουμε τα παιδιά. Ωστόσο, όπως είδαμε, συχνά σχολίαζαν αρνητικά και γίνονται οι ίδιες φορείς στερεοτύπων και αντιλήψεων. Τέλος, από τις προσωπικές συζητήσεις με τις νηπιαγωγούς, συμπεράναμε ότι δεν έχουν την κατάλληλη κατάρτιση για να αντιμετωπίσουν όλα αυτά τα προβλήματα που δημιουργούνται τα τελευταία χρόνια στις πολυπολιτισμικές τάξεις των νηπιαγωγείων.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Όπως αναφέραμε στο Α μέρος, τα πολλαπλά προβλήματα των αλλοδαπών μαθητών μπορούν να επιλυθούν σε κάποιο βαθμό μέσω της διαπολιτισμικής αγωγής. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται κάποιες ενέργειες που μπορούν να λάβουν χώρα στις τάξεις των νηπιαγωγείων, με σκοπό την επιτυχή ένταξη των αλλοδαπών νηπίων στο καινούργιο περιβάλλον αλλά και την ανάπτυξη της διαπολιτισμικής «ιδέας» σε όλα τα παιδιά, γηγενή και μη.

Μια πρόταση, είναι στις διάφορες γιορτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα για παράδειγμα, να παρουσιάζουν οι αλλοδαποί μαθητές το πώς γιόρταζαν αυτές τις γιορτές στη χώρα καταγωγής τους. Εκτός αυτού, μπορούν με τη βοήθεια των γονέων τους, να παρουσιάσουν και να αναπαραστήσουν τα διάφορα έθιμα και τις συνήθειές τους. Για παράδειγμα, μπορούν να παρουσιάσουν τα αντίστοιχα κάλαντα, να κατασκευάσουν παραδοσιακά φαγητά και γλυκά και να διηγηθούν τα παραδοσιακά παραμύθια. Μια τέτοια ενέργεια είναι ωφέλιμη και για τις σχέσεις των γονέων μεταναστών με τους εκπαιδευτικούς.

Επίσης, θα ήταν αρκετά εποικοδομητικό για την προώθηση της διαπολιτισμικής συνύπαρξης, να διοργανώνονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα εκδηλώσεις με διαφορετικά θέματα κάθε φορά, όπως διάφορα τρόφιμα και γλυκά από άλλες χώρες, παραδοσιακοί χοροί και τραγούδια άλλων πολιτισμών, λογοτεχνικές συναντήσεις, όπου θα διοργανώνεται διήγηση ή αναπαράσταση παραμυθιών από όλο τον κόσμο.

Τέλος, είναι επιτακτική ανάγκη μέσα στα πλαίσια των γνωστικών αντικειμένων του νηπιαγωγείου να εκμεταλλεύονται οι εκπαιδευτικοί την πολυμορφία της τάξης για να διδάσκεται η ιστορία, η γεωγραφία και τα θρησκευτικά και άλλων πολιτισμών. Με αυτό τον τρόπο, η εκπαίδευση θα εμποδίζει την δημιουργία εθνικιστικών τάσεων και της ξενοφοβίας, και οι αλλοδαποί μαθητές θα νιώθουν ότι αναγνωρίζονται ισότιμα καθώς θα διατηρείται και θα αναγνωρίζεται η πολιτισμική τους ταυτότητα και κληρονομιά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ◆ ΑΡΓΥΡΑΚΗ, Φ., ΜΙΧΑΛΑΣ, Κ., ΝΤΟΥΣΑΣ, Δ., ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ, Φ, ΣΠΑΝΟΣ, Π.(1994), Εκπαίδευση και διαφορά: Η στάση των παιδιών απέναντι στο «διαφορετικό» Έθνος, Χρώμα, Θρήσκευμα, Αθήνα: *Εκπαιδευτική Κοινότητα* 28: 19- 22
- ◆ ΓΙΑΓΚΟΥΝΙΔΗΣ, Π. (1995), Διαπολιτισμική αγωγή στα νηπιαγωγεία της Ελλάδος και της Γερμανίας, Αθήνα: *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης* 34- 35: 80- 85
- ◆ ΓΚΟΤΟΒΟΣ, Α. (2002), *Εκπαίδευση και ετερότητα: Ζητήματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής* Αθήνα: εκδ. Μεταίχμιο,
- ◆ ΔΑΜΑΝΑΚΗΣ, Μ. (1987), *Μετανάστευση και εκπαίδευση*, Αθήνα: εκδ. Gutenberg.
- ◆ ΔΑΜΑΝΑΚΗΣ, Μ. (1997), *Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα*, Αθήνα: εκδ. Gutenberg.
- ◆ ΔΑΝΤΗ, Α. (1999), Σχολική ένταξη και εκπαίδευση παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών, Αθήνα: *Θέματα Ειδικής Αγωγής* 5: 69- 75
- ◆ ΔΡΕΤΤΑΚΗΣ, Μ. (2000), Αυξάνονται τα παιδιά παλιννοστούντων και αλλοδαπών στα σχολεία, Αθήνα: *Σύγχρονη Εκπαίδευση* 113: 27- 35
- ◆ ΘΩΜΑΣ, Γ. (1995), Εκπαιδευτικοί ρατσιστές; Αθήνα: *Το σχολείο Και Το Σπίτι* 4:195- 196
- ◆ ΜΟΣΧΙΔΗ, Ε. (2003), Παιδιά μεταναστών στην Ελλάδα, Αθήνα: *Βηmagazino* 119:56- 63
- ◆ ΜΑΡΚΟΥ, Γ. (1996), *Η πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας. Η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*, Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.
- ◆ ΜΠΙΡΜΠΛΗ, Μ. (1994), Ένα αλβανάκι στην τάξη μας, Αθήνα: *Ανοιχτό Σχολείο* 48: 5- 7

- ◆ ΝΑΞΑΚΗΣ, Χ. & ΧΛΕΤΣΟΣ, Μ. (2002), *Μετανάστες και Μετανάστευση. Οικονομικές, Πολιτικές και Κοινωνικές Πτυχές*, Αθήνα: εκδ. Πατάκη.
- ◆ ΝΙΚΗΤΑΚΗ, Μ. (1997), Βήματα προς τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, Αθήνα: *Η Λέσχη Των Εκπαιδευτικών* 19: 36- 39
- ◆ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ, Ν. (1999), Ανάγκες συμβουλευτικής μαθητών με διαπολιτισμικά χαρακτηριστικά στο ελληνικό δημοτικό σχολείο, Αθήνα: *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής Και Προσανατολισμού* 50- 51: 66- 72
- ◆ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Π. (1997), Διαπολιτισμική εκπαίδευση και παιδαγωγικές πρακτικές, Αθήνα: *Η Λέσχη Των Εκπαιδευτικών* 19: 20- 22
- ◆ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Π., ΓΚΟΤΟΒΟΣ, Α. (1996), Ρατσισμός: κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής, Αθήνα: *Η Λέσχη Των Εκπαιδευτικών*, 00: 41
- ◆ Π.Τ.Δ.Ε. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ (2002), Διαπολιτισμική παιδαγωγική στην Ελλάδα, πρακτικά ζητήματα και θεωρητικά ζητούμενα, *Επιστήμες Αγωγής*, τ.4.
- ◆ ΠΥΡΙΩΤΑΚΗΣ, Ι. (1989), *Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες*, Αθήνα: εκδ. Γρηγόρη.
- ◆ ΤΣΙΑΚΑΛΟΣ, Γ. (1999), *Ανθρώπινη αξιοπρέπεια και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα: εκδ. ελληνικά γράμματα.
- ◆ ΤΣΙΑΚΑΛΟΣ, Γ (2000), *Οδηγός αντιρατσιστικής εκπαίδευσης*, Αθήνα: εκδ. ελληνικά γράμματα.
- ◆ ΧΑΡΙΤΟΥ- ΦΑΤΟΥΡΟΥ, Μ., ΔΙΚΑΙΟΥ, Μ., ΣΑΚΚΑ, Δ. (1994), Η συμβουλευτική γονέων μεταναστών, Αθήνα: *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 84-85: 70- 86
- ◆ Υ.Π.Ε.Π.Θ- Π.Ι.(1990), *Βιβλίο δραστηριοτήτων για το νηπιαγωγείο, βιβλίο νηπιαγωγού*, Αθήνα: εκδ. ΟΕΔΒ.
- ◆ Υ.Π.Ε.Π.Θ.- Π.Ι.(2002), *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών Για Το Νηπιαγωγείο*.

- ♦ MODGIL, S., VERMA, G., MALLICK, K., MODGIL, C. (επιμέλεια: Ζώνιου- Σιδέρη, Α., Χαράμης, Π.) (1997), *Πολιπολιτισμική εκπαίδευση προβληματισμοί- προοπτικές*, Αθήνα: εκδ. ελληνικά γράμματα.
- ♦ GUMMINS, J. (επιμέλεια: Αργύρη, Σ.) (2002), *Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση*, Αθήνα: εκδ. Gutenberg.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- ♦ <http://www.kalami.net/arthra/dhmografiko.html>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΥ

- ◆ Έχετε εντάξει στο πρόγραμμα κάποιες δραστηριότητες με σκοπό την ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης των αλλοδαπών μαθητών;
- ◆ Δημιουργούνται προβλήματα μέσα στην τάξη λόγω της παρουσίας των αλλοδαπών μαθητών; Παραδείγματα
- ◆ Ποια είναι η στάση των γηγενών παιδιών απέναντι στους αλλοδαπούς συμμαθητές τους; έχουν σημειωθεί κάποια άσχημα περιστατικά; (ρατσιστικά σχόλια, περιθωριοποίηση κ.τ.λ)
- ◆ Διαφοροποιούνται τα αλλοδαπά παιδιά στην επίδοση και στη συμπεριφορά;
- ◆ Οι γονείς των αλλοδαπών μαθητών έρχονται σε επαφή με τους εκπαιδευτικούς;
- ◆ Σε περίπτωση που φοιτούν στην τάξη αλλόθρησκοι μαθητές, έχετε μιλήσει στα υπόλοιπα παιδιά για αυτό το ζήτημα;

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΥΣ

- ◆ Ονοματεπώνυμο αλλοδαπού νηπίου:
- ◆ Τόπος και ημερομηνία γέννησης:
- ◆ Καταγωγή:
- ◆ Έτη παραμονής στην Ελλάδα:
- ◆ Θρήσκευμα:
- ◆ Βαθμός κατοχής της ελληνικής γλώσσας:
Καθόλου ελάχιστα μέτρια πολύ καλά άριστα
- ◆ Βαθμός κατοχής της ελληνικής γλώσσας των γονέων:
Καθόλου ελάχιστα μέτρια πολύ καλά άριστα
- ◆ Γλώσσα που χρησιμοποιούν οι οικογένειες των μεταναστών στο οικογενειακό τους περιβάλλον:
- ◆ Αριθμός αλλοδαπών μαθητών:
- ◆ Αριθμός γηγενών μαθητών:

ΟΔΗΓΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΑΛΛΟΔΑΠΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

- ◆ Με τι ασχολείται το παιδί στις ελεύθερες δραστηριότητες;
Παίζει παρατηρεί μια παρέα κάθεται απόμακρα
- ◆ Αν παίζει, παίζει με: παιδιά ίδιας εθνικότητας μεικτά μόνο του
- ◆ Τηρεί τους κανόνες του παιχνιδιού;   Ναι   όχι
- ◆ Δημιουργεί εντάσεις; Ναι   όχι
Αν ναι, για πιο λόγο;
- ◆ Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού μιλά: τη μητρική του γλώσσα
την ελληνική μεικτά δε μιλά καθόλου
- ◆ «Δέχεται» άσχημα σχόλια για την καταγωγή του; Ναι   όχι
Αν ναι, πώς αντιδρά;
- ◆ Τηρεί τους κανόνες του σχολικού περιβάλλοντος;   Ναι   όχι
- ◆ Εάν είναι αλλόθρησκος/ η με τι ασχολείται κατά τη διάρκεια της προσευχής; Συμμετέχει παρακολουθεί άλλο
- ◆ Κατά τη διάρκεια της οργανωμένης δραστηριότητας συμμετέχει:
ελάχιστα καθόλου αρκετά συνεχώς
- ◆ Παρουσιάζει εκφραστικά προβλήματα;   Λίγο   πολύ
συνεχώς
- ◆ Κατά τη διάρκεια της οργανωμένης δραστηριότητας, μιλά στη μητρική του γλώσσα; Ναι   όχι

Αν ναι, πώς αντιδρούν τα υπόλοιπα παιδιά:

♦ Είναι υπάκουος/η;   ναι   όχι

♦ Είναι «δειλό» στις σχέσεις του με τα υπόλοιπα παιδιά;   Ναι   όχι

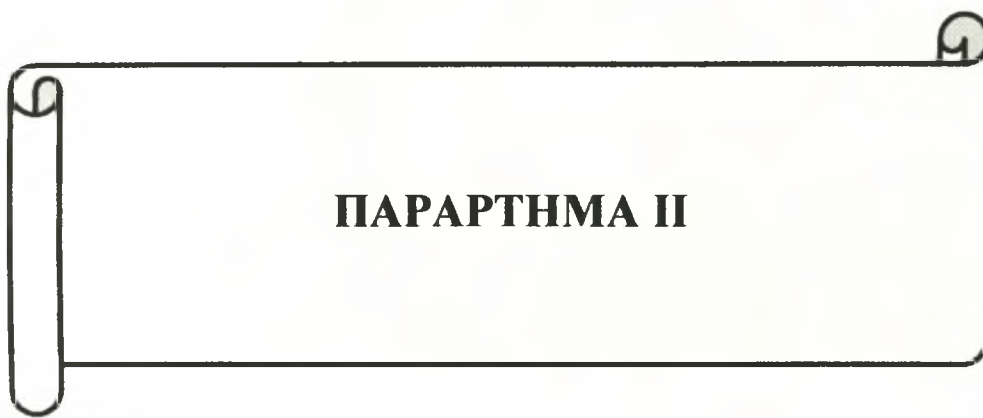
♦ Παρουσιάζει επιθετική συμπεριφορά;   Ναι   όχι

♦ Άλλα σχόλια:

ΟΛΗΓΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΥ

- ◆ Ποιος φαίνεται να είναι οι προσδοκίες της νηπιαγωγού για το συγκεκριμένο παιδί; Χαμηλές υψηλές
- ◆ Φαίνεται διατεθειμένη να βοηθήσει το/ τα παιδιά να ξεπεράσουν τα τυχόν προβλήματα; Ναι όχι
- ◆ Ποια είναι η σχέση γονέων- νηπιαγωγού; Υπάρχει συνεργασία; Η νηπιαγωγός γνωρίζει το περιβάλλον του παιδιού και τα τυχόν προβλήματα που αντιμετωπίζει; Ναι όχι
- ◆ Ενθαρρύνει το/ τα παιδιά να εκφράζονται στη μητρική τους γλώσσα; Ναι όχι
- ◆ Δίνει την ευκαιρία στο/ στα παιδιά να προσευχηθούν με το δικό τους τρόπο; Ναι όχι
- ◆ Σε περίπτωση που το/ τα παιδιά δεχθεί ρατσιστικά σχόλια, πώς αντιδρά η νηπιαγωγός;
- ◆ Άλλα σχόλια

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Λίγα μέτρα απόσταση από ένα νηπιαγωγείο της έρευνάς μας, αναγράφεται το εξής:

Μήπως πρέπει να αναρωτηθούμε το πώς θα νιώθαμε αν η δική μας οικογένεια είχε μεταναστεύσει σε μία άλλη χώρα και ερχόταν καθημερινά αντιμέτωπη με ένα αντίστοιχο σχόλιο;

Προς το παρόν, ένα πράγμα είναι σίγουρο. Τα παιδιά των μεταναστών στην χώρα μας ζουν και αναπτύσσονται σε ένα άκρως εχθρικό περιβάλλον.

Ίσως τελικά αυτή η εικόνα να αποτελεί το βασικότερο στοιχείο της έρευνας...

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ.: 24210

06300-1

